

શ્રી વિકલેશ પ્રભુ અને લીલા-રસાનુભવ

લેખક : પ્રજ્ઞાનંદાસ ચીખનલાલ પરીખ - પાટણ

જો કોઈકે સ્વરમાં સુન્દર કીમતી આભવણી હોય, છતાં તેની તેને ખખર જ ન હોય અને તે પહેરવાનો આનંદ ન લઈ શકે તો તે વ્યક્તિને આપણે કેવી ગણીશું ?

સ્વભાવમાં આવાં કીમતી આભવણી છે, પરંતુ મોટાભાગનાં વૈષ્ણવસમૂહ તેનાથી અજાત છે, એ કેટલું શોચનીય છે !

પરમ કૃપાળુ શ્રી વિકલેશ પ્રભુ વિરચિત 'શુગાર' રસ મંડન' અથવા સંપ્રદાયમાં વિરાજે છે. તે સુદ્રિત પણ થયો છે, તેનું સમશ્લોકી ગુજરાતી ભાષાંતર પણ થયું છે.

શુગાર રસનું એ મંડન છે. મંડન એટલે આભવણી સુન્દરેણું. શુગાર-રસને શોભાવનાર, વીણવનાર એ અમૂલ્ય આસ્થાવુ છે.

સુન્દરસોમાં શુગાર રસ એ રસરાજ છે. આપણે પ્રભુ રસો વી સઃ શુગાર રસનું જ સ્વરૂપ છે. મજબૂતો પણ સ્વરૂપ છે. શ્રુતિ કહે છે..... રસં હિ एव लक्ष्म्या जानंदी मवति । (પૂર્ણ પુરુષોત્તમ રસ રૂપ છે આ આત્મા એ રસને પ્રાપ્ત કરીને જ આનંદશુક્રાત્ત બને છે)

પ્રહાસન થ લેતી વખતે આપણે કહું છે કે 'પ્રભુનાં આનંદનો લિટોમાવ છે.' એ આનંદ પુનઃ પ્રાપ્ત કરવા માટે સર્વ સમર્પણ રૂપ પ્રહાસન થઈ શકે છે.

એ આનંદ આપણને પ્રાપ્ત કરાવવા માટે જ શ્રી વિકલેશ પ્રભુએ આવા સુન્દર અથની રચના

કરી છે. અને આપણે જ એનાથી વિમુખ રહીએ છીએ. શું એ ખરેખર શોચનીય નથી ?

કવિ શ્રી જયદેવેણ કૃત શુગાર રસાત્મક અથ 'ગીત ગોવિંદ' સાહિત્યરુપિમાં અતિ પ્રસિદ્ધ છે. એનાં અનેક પદ્ય-ભાષાંતરો થયાં છે. ટીકાઓ પણ થઈ છે. એ ગીતગોવિંદના 'શ્લોકદલકાર'ને માનુષ્યે રાખી સરખાવીએ તો શુગાર રસ મંડનનાં ત્રણે કાવ્યો (રસસંસ્કૃત, વાનલોલા, દશોલ્લાસ) એના કરતાં જરાયે જિતવતાં નથી. વાદકે ચઢી બધય તેવાં છે. વાર્તારસ, પદ્ય-પદ્યે પ્રાપ્ત મૂતા અલંકારો, મનોહર શૈલી, શ્રી કૃષ્ણચુક્ર અને વ્રજપુત્રોનાં સ્વરૂપ અને કીલાઓનાં રસભર્યાં વર્ણનો, મનોભાવોનું સ્પષ્ટ અને ઉચ્ચતમ નિરૂપણ અને તે પુસ્તકમાં સર્વત્ર એતપ્રીત થયેલો પ્રેમલક્ષણા હાસિતરસ, આવાં અનેક તરવેગી અવધિ જેમાં પ્રાપ્ત થાય છે, એવેં આતિસુન્દર અથ તે 'શુગાર રસ મંડન' આવીં એ ઉત્તમ વસ્તુ છે. હા, પણ એક વિશેષ વિચાર : દયારામભાઈ કહે છે કે :

ઉત્તમ વસ્તુ અધિકાર વિના મળે,
તદપિ અર્થ નવ ઝરે !

આપણે એના અધિકારી છીએ કે નહીં ? એ કેમ બાલ્યુ ?

એનાં કેટલાંક લક્ષણો છે. એક લક્ષણ તો અંધારે એ આપશ્રીએ દર્શાવ્યું છે. પ્રાચ્યે રસિકાઃ ક્ષિતિ । "હું" રસિક ભક્તોને વિનવણી કરું છું કે તેઓ આ અંધ અક્ષીનેશ અને યથેચ્છ વિચાર્યા કરે. પરંતુ અરસિકો તો તેમાં દષ્ટિ પણ ન કરે." નંદાસણ લખે છે કે :—

સ્વરૂપે ઉદ્ભવતી. પૂ. ગા. બાળકાવ્ય હૃદયની હાર્દિક પ્રસન્નતાથી તે માટે આશીર્વાદ આપ્યા, મહાનુભાવ ભગવદીયો અને વિદ્વાનોએ અંતરની શુભેચ્છા અને અનુમતિ આપ્યાં. પ. ભ. શ્રીપ્રેમલાલભાઈ મેવળયા (ગોરખ દર)એ પોતાનો લેખ મોકલેલી આપ્યો. ઘણા વૈષ્ણવોએ પોતાના પર આવેલા શ્રીવજ્જનદાસભાઈના પત્રોની નકલ પણ મોકલેલી આપી. ભાઈ પંકજે તેમના પિતાશ્રીનું સર્વ સાહિત્ય સુલભ કરી આપ્યું. પ. ભ. શ્રીવજ્જનદાસભાઈના વિશેષ સંપર્કમાં આવેલા વૈષ્ણવોએ આ યોજનાને વધારી લીધી અને સૌએ તેમાં પોતાનો પૂરેપૂરો તન, મન અને ધનનો સહકાર આપ્યો.

તે સૌના ક્ષણસ્વરૂપે સ્મારક અંધાવલિનો પ્રથમ ભાગ પ્રથમ પુસ્તક રૂપે, ધીલે ભાગ ધીલ પુસ્તક રૂપે, શ્રીહરિ - શુક્ર - વૈષ્ણવોના કરકમલોમાં પધરાવ્યા બાદ આજે ત્રીજો ભાગ (ત્રીજું પુસ્તક) પ્રકટ કરતાં અમને અત્યંત પ્રસન્નતા થાય છે.

જેમ પ્રભુની અવતારલીલાના પ્રસંગે તેમનાં દર્શન સેવાને આનંદ ભકતો લે છે અને અનવતાર લીલાના પ્રસંગે તેમનાં શુભગાનથી હૃદયે ઠકે છે, તેમ

તમના સાહત્ય દ્વારા આપણ તમના સત્સંગ કરી, મનનું પોષણ મેળવવાનું છે, એ દષ્ટિએ આવા અથો આપણા માટે ખૂબ જ કિમતી અને દરરોજના ઉપયોગી બની રહે છે.

આ ત્રીજા પુસ્તકમાં ગીતગોવિંદ, રાસ-પંચાધ્યાયી અને શુગારરસમંડનનો સમાવેશ કરાયો છે.

આ સ્મારક અંધાવલિની યોજના બંધારે તૈયાર કરી ત્યારે એવો ખ્યાલ હતો કે ભગવન્નામનો કદી પણ વેપાર કરવો નહીં. એટલે નહીં નરેશ નુકસાનના ધોરણે આ અંધમાળાના ત્રણેય ભાગ સિદ્ધ થાય અને વૈષ્ણવોને પહેંચતા યાય. બે એક હબાર વૈષ્ણવ આહુકો આ ત્રણેય અંધોના ખર્ચ પેટે આગોતરા આહુકે તરીકે રૂા. ૧૦૦/-આપે તો તેમની દ્રવ્ય-સહાયમાંથી બધા અથો સરળતાથી પ્રગટ થાય. તદુપરાંત વધુ દ્રવ્ય-સહાય મળે તો તેની મદદથી અન્ય સંસ્થાઓને અને વૈષ્ણવોને પણ આ અથો આપી શકાય.

અંતમાં વાક્યપતિ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના ચરણકમલોમાં આ તુલીય પુસ્તક સાનંદ અને સદૈય સમર્પણ કરું છું.

સંપાદક.

✽ અનુક્રમણિકા ✽

વિભાગ-૧ : લીલાભાવના વિષયક લેખો

ક્રમાંક	વિભાગ	પાના નંબર
૧.	શ્રી વિકલેશ પ્રભુ અને લીલા-રસાનુભવ	૧
૨.	"રસસર્વસ્વમ"	૫
૩.	"દાનલીલા"	૪૦
૪.	દશ ઉલ્લાસ	૮૮
૫.	શ્રી નંદાસણ કૃત રાસપંચાધ્યાયી	૧૧૫
૬.	શુદ્ધ રનેહનું સ્વરૂપ	૧૭૦

મો કવિત્ત કોઝ નિરસ ન સુનહી ।
યહ અક્ષર સુનિ નિજ સિર યુવહી ॥

વળી એક પ્રસિદ્ધ સુભાષિત પણ છે .
હતર તાપ ક્ષતાનિ યથેચ્છયા ।
વિતરે તાનિ સહે ચતુરાનન ॥

અરસિકેષુ રસાનમિવેવં
વિરસિ મા લિલ્લ, મા લિલ્લ, મા લિલ્લ ॥

(હે વિધાતા, બીબ્લ' સેકંડે હુ:એ તારે જે આપવાં હોય તે આપજે. પરંતુ, અરસિકો પાસે રસતું વર્ણન કરવાતું, તું મારા કાવ્યમાં લખીશ મા, લખીશ મા, લખીશ મા.'')

હવે, અહીં રસિક ઠોણ અને અરસિક ઠોણ ? જેને પ્રભુની રસમય લીલાઓ શ્રવણ કરવામાં રસ પડે તે 'રસિક' અને અરુચિ, અભાવ કે દોષદષ્ટિ ઉપજે તે અરસિક' વળી, રસિકા: કામવર્જિતા: એ પણ સમજવા જેવું છે. પ્રભુની દિવ્ય લીલાઓ શ્રવણ કરી, હૃદયમાં અવગાહન કરી, આંતરિક અનુભવ કરવા માટે છે; નહિ કે પોતાના હૃદય પરને ચોક્ષ્ય લોકિક-વિષયામકત યવા માટે. સોનાની કઠારી કેડે ખોસવા માટે હોય છે, નહિ કે પેટમાં મારી આપઘાત કરવા માટે. અવળી ઉપયોગ યદ્યં બ્ય તો બાધક થાય. આટલું જ સાચવવાનું. બાકી તો સો ટયનું સોતું' છે, એમાં કયાંય છેતરાવાનો ભય નથી.

ઉપરાંત એક બાબત: સંસ્કૃત પદ્યત્રય અને તેમાંથી શ્રી વિદુલેશની અદ્ભુત કવિત્વમય આલંકારિક વાણી એનો રસ વૃંદવા માટે ક'ઈકે ભાષા-જ્ઞાન, ક'ઈકે કાવ્યરસ દર્શનની હુશીટી જોઈએ ખરી, બાકી તો 'તું'બીચાં કાંકરા', વાંચે જ બસ; ન પડે સમજ કે ન આવે આનંદ-અચુ પ્રવેશ જ હુલ્લેભ, આટલી તેમણી હોય તો, આ અગાધ રસ-સાગરમાં જૂલવાનું સુખ શુભાવવું, એના

જેથી માનવજીવનની નિર્યંકતા બીજી કેમ બાચે જ હશે!

એક પ્રસિદ્ધ સુભાષિત છે—
સંસારવિષવૃક્ષસ્ય દ્વ ફલે અદ્ભુતોપરે ।
કામ્યાદ્યત-રસોત્સવાઃ સંગમ: સુજનૈ:સહ ॥

(આ સંસાર તો વિષવૃક્ષ છે. પણ આશ્ચર્ય-જનક એ છે કે તેના પર એ અદ્ભુતફળ લાખ્યાં છે. (૧) કાવ્યરૂપી અમૃતનો રસારવાહ અને (૨) સજ્જનો મહાપુરુષોનો સમાગમ.

આ ત્રય દ્વારા એ બંને ફળ અને તે પણ પરિપક્વ અને મધુર બનેલાં, આપજીને પ્રાપ્ત થાય છે. એક તો ઉત્પત્તમ કાવ્યરસનો આરવાહ અને બીજું સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમરૂપ શ્રી વિદુલેશ પ્રભુનો ત્રય દ્વારા સમાગમ-આપની અલૌકિક વાણીનું શ્રવણ, પછી-બાકી શું રહ્યું ?

શિક્ષાપત્રોની ટીકામાં શ્રીગોપીકૃષ્ણ એક સ્થળે લખે છે કે—પુસ્તિકાગર્ભે ત્રયં ફલ્લ હૈ । સ્વરૂપાનવકો અનુમુખ ધોર મગલ્લીલા રત્ન ॥ આ બંને ફળ આ ત્રય દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે; કેમ કે તેમાં શ્રી નંદનંદન અને ત્રજ્જભક્તોનાં સ્વરૂપનાં અદ્ભુત રસમય વર્ણનો છે, જે વાંચતાં આનંદ પ્રગટ થાય છે અને લીલાવરસનું તો પૂછવું જ શું, અગાધ અનંત લીલાવરસનો તો બહુ સાગર લહેરાય છે.

શ્રીમદ્ભાગવત દર્શનમરકંધ અધ્યાય ૧૯માં કંકા ૨૮ શ્લોકોથી જે કાવ્યાયની વત અને ચીર-હરણ નિરૂપણ છે, તેને અદ્ભુત રીતે ખીલીને શ્રીમત્પ્રભુચરણે રદક શ્લોકોનું રચેલું કાવ્ય તે રસસર્વસ્વમ્. એમાં આપશ્રીનું અદ્ભુત કૌશલ, કવિત્વ અને ભગવદ્ભાવરસ પદે પદે ગળેકે છે.

બીજું કાવ્ય વાનલીલા એમાં ૨૦૯ શ્લોકો છે. કૃતિરૂપા શ્રીચન્દ્રાવલીના અલૌકિક સ્વરૂપ વર્ણનથી શરૂ કરીને, રસિક સંવાદ, નિકુંજ લીલા આદિ વર્ણન છે.

વાનલીલામાં કૃતિરૂપા-પરકીયા-શ્રી-વર્ણનથીલાને અદ્ભુત પ્રેમરસ વર્ણનો છે અને તેવજીવમાર શ્રીવિદુલેશ છે. સ્વમાર્ગીય ભાવનાં અનુસાર શ્રીવિદુલેશ ચન્દ્રાવલીનું પ્રાગટ્ય છે, એટલે આપની લીલા તે વહન પાતે કહી, ઉચ્ચાર આનંદ તે અધિક કીધો.' એ ગોપાલદાસજીની કૃતિ અહીં અક્ષરશઃ સાર્થક થાય છે. પોતે લીલા-મધ્યપાતી છે અને લીલાને વર્ણવે છે પછી અવશિષ્ટ શું રહે ?

સ્વમાર્ગમાં પ્રભુપ્રાપ્તિના બે પ્રકારો છે. (૧) આમૃત માગ' અને (૨) રૂપામૃતનો માગ'. આમૃત ત્રાય અમૃત મગ જેતે । રૂપ ભમીકર મારગ વાન (નંદનદાસજી). શુંગાર રસ મંડન દ્વારા શ્રી વિદુલેશનિરધરની રસ-બંસરી આપણા કણપુટોમાં પ્રાપ્તપર્યં રેલાવી રહી છે અને તેમાંથી જ રૂપામૃત સ્વ પ્રગટ છે. કેમ કે યુગલ સ્વરૂપનાં અદ્ભુત રૂપ-વર્ણનો એનાં ત્રણે કાવ્યોમાં આવેલ પ્રોત છે. બસ, એવું જ ચિંતન થયા કરે તો પછી બાકી શું રહે ?

“જેના હૃદયમાં અખંડ રસિકરૂપ તેને કાંઈ નથી કરવું” રે.

પૂજી લીલા સહ રાધા મજબૂપ,
તેને બાકી નથી તરવું રે.
(દયારામભાઈ)

“તારો પ્રેમરસ પાને તું મોરના પિચ્છધર તરવતું ટીપણું તુચ્છ લાગે.”
(નરસિંહ મહેતા)

પુષ્ટિભક્તોના હૃદયનો કામ-પુરુષાર્થ કયો ?
યદિ ધોગોકુલાધીનો વત: સર્વાત્માના હૃદિ ।
તત: કિમપરં જ્ઞહિ લોકિકૈર્નંદિકરંપિ ॥
(ચતુ:શ્લોકો—શ્રીમદ્ભાગવત)

શ્રીગોકુલાધીરાના મહાસ્વરૂપને હૃદયમાં ધારણ કરવું એજ પુષ્ટિભક્તોનો કામ છે. એ નિવાય બીજી કોઈ લૌકિક કે વૈદિક કામના એને હોય જ નહિ. પરંતુ, એ કામનું કેવી રીતે સિદ્ધ થાય ? પ્રભુ હૃદયમાં કેમ બિરાને ? દષ્ટિ સંત્રીપ સતત એ નંદનંદનનાં લીલાસહિત દર્શન કેવી રીતે થયા કરે ? જેવું શ્રી ગોપીજનોને થયેલું—

સુકુર મકુર સખ વરતુ ભર્ધ
નયન અચન કિંચ લાલ,
દગ પસારું જત જત અલિ,
તિત તિત લાષુ ગોપાલ. (સતચૈયા-દયારામભાઈ)

શ્રી હરિરાયજી, પ્રભુ કેવળ હૃદયમાં બિરાને તેનાં લક્ષણે ગણ્યવતાં, લખે છે કે:—

બીને શુષ્ણે નિરપ્રવંચે, લીલાંચિતનંતતરે ॥
ણાદશો તુ હૃદયે હરિરાવિકાલે સળાતુ ॥

દીન, શુદ્ધ, નિકપટ અને શ્રીકૃષ્ણની લીલાના ચિંતનમાં તત્પર એવા હૃદયમાં પ્રભુ ક્ષણમાં પધારે છે. અને એ લીલાઓ શુંગાર-રસાત્મક જ છે.

કૃત્વન્તુ કેવલં લીલાં કરોતિ રસકૃપિણીમ ।
મૂનારહરણં વક્તે કલામ્યાં એવ સર્વલા ॥
(શિક્ષાપત્ર)

પૂજી પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ તો આવી શુંગાર રસાત્મક લીલાઓ જ નિત્ય કરી રહ્યા છે. ભૂતિ-

૨ હરવા રૂપ રાક્ષસોના વધ વગેરે લીલાઓ તો બ્રહ્માત્મક સ્વરૂપની છે.

આવા રસાત્મક પ્રભુની રસભરી લીલાઓના ચિત્તને માટે શ્રીવિક્ર્દેશ પ્રભુના આ રસબ્રથ જેવું સાહિત્ય બીજું કયાં મળવાતું છે?

શ્રી મૂલવ-હાલો તેલીવાળાએ આ બ્રથ પ્રકાશિત કર્યાં છે. પ્રતાવનામાં તેઓ લખે છે કે શ્રી ભદ્રશંકર શાસ્ત્રીજીએ ઉત્સાહથી અને ત્વરાથી તેનું સમ્પ્રદેશી ગુજરાતી ભાષાંતર કરી આપ્યું છે. તે પણ ત્રણે કાવ્યોત્તર, સંસ્કૃત કાવ્યો સાથે જ છપાયેલું છે.

આવા સમ્પ્રદેશી ભાષાંતરનો પ્રયાસ તો ઘણો જ સ્તુત્ય છે. છતાં, આવા કઠિન બ્રથનો ત્વરાથી કરેલો પદ્ય અનુવાદ મૂલબ્રથ સમજવા માટે પૂરતો નથી. તેમજ એ ગુજરાતી અનુવાદના પૂરા અર્થો પણ સમજી શકાય તેમ નથી. તેથી ગદ્ય ટીકાઓની જરૂર છે. સંસ્કૃત નહિ બહુનાર વૈષ્ણવોએ એકલી ટીકાઓ ઉપરથી પણ શ્રી વિક્ર્દેશ પ્રભુના રસ-બ્રથનો આનંદ લઈ શકશે, આપની કૃપાથી લીલાવસાનુભવ કરી શકશે.

“ગીત ગોવિન્દ”નો સમ્પ્રદેશી ગુજરાતી અનુવાદ શ્રી કેશવ હર્ષદ દ્રુવે અત્યંત પ્રયાસ અને કૌશલથી કરેલો છે. એવો આ કાવ્યનો શાય તો? પરંતુ વહુ વિન કહઈ?

છેવટે, એ વિચારીએ કે રસ-બ્રથોનું પ્રકાશન થયું છે કે નહિ? પ્રથમ તો એ કે આવા બ્રથો એ પ્રકાશિત જ ન થાય તો તેના સાચા આહુકો અધિકારી જીવેને પણ એ કયાંથી પ્રાપ્ત થાય?

બ્યાં હોય ત્યાં છુપાવી રાખવાથી કેટલા એનો લાભ લઈ શકશે? અને બ્રથના રચનારનો જે/કંઈ હેતુ હોય તે, કેમ સંકળ થયો?

દુર્લભોની કુદરિના ભયે ઉત્તમ સાહિત્યને બહાર જ ન લાવીએ એ કેમ કરીને કુદરિના ભયે માતાઓ પોતાનાં રૂપાળાં આલોકને અને યુવતીઓ પોતાના સુન્દરરૂપને શું ધરની ચાર લીલાઓમાં જ છુપાવી રાખવાતું યત્ન કરશે?

એક અંગેનું કૃવિએ કહ્યું છે કે “તમારી પાસે જે કંઈ ઉત્તમ હોય તે બીજાઓને આપી, તો બીજાઓ તેમણે જે ઉત્તમ હશે તે તમારી પાસે આવશે.” આ દષ્ટિએ ભેટાં, આવા બ્રથો અને ટીકાઓ ત્યાં હોય ત્યાંથી પ્રગટ થવાં એઈએ.

એઓ અંતધિકારી છે તેમને તો એમાં કૃવિ જ નહિ થાય. એમાં પ્રવેશ થવો એ પણ ભંગવ-હુપાને જ અધીન છે. તો પછી હર શા માટે? એક વાર્તા-પ્રસંગ છે. એકવાર કેટલાક વૈષ્ણવોએ શ્રી ગુણાંધરને વિનંતી કરી કે કૃપાનાથ, આ કૃષ્ણદાસ રસાત્મક પ્રસંગો ત્યાં લાં કહેવા દે છે. આ શું? ચોવ્ય કહેવાય? શ્રી ગુણાંધરે કૃષ્ણદાસને પૂછ્યું; “કેમ, આ વાત બીરી છે?” કૃષ્ણદાસે વિનંતી કરી કે “મહારાજાધિરાજ, એમને જ આપ પૂછો કે મેં કયા પ્રસંગો એમને કહ્યાં?”

પેલા વૈષ્ણવો એક બીજાના સાચું એવા લાગ્યા. “કૃપાનાથ, એ તો અમને યાદ નથી રહ્યા.” શ્રીગુણાંધરે નિશ્ચય આપી કે “ત્યારે તો કોઈ વાંધા નથી.”

પરમકૃપાળુ શ્રીવિક્ર્દેશ પ્રભુના પદકમલ-ચુગલમાં કોટિકોટિ વંદન હો.

શ્રી વિક્ર્દેશ પ્રભુચરણ વિરચિત શૃંગારરસમંડન “રસસર્વસ્વમ્”

પ્રકરણ : ૧
(મંગલાચરણ-પ્રથાસ્ત:છંદ અનુષ્ટુપ)

ખૂલીલાવસાવિદ! શીમાન વદલબનન! આપનાં પ્રાદશ્વનોમાં, કટું કોટિક વંદન. રસભર્ય ને જ્ઞાન-સીલા ઉલ્લાસ રંજન, લીલાવસાધિમય આ, શૃંગારરસમંડન.

રવિયુ પ્રોદ શૈલીએ, ઉજ્જવળ્ય રસ-કદપના, વિંધા કાવ્ય ચમત્કારો, અલંકારો રમ્યા ધણા. અનેરી રસીલી રિહિ, રસરાજ તણી બારી, વિનંતિપ્રથામા-કેરી! સ્નેહસુષ્ટિ ખેડી કરી. કાવ્યભૂત-રસોત્સાહ, અર્થોં એવો અપૂટ ન્યાં, લીલા રસાનુભવમાં ચિત્ત તદ્દલીન થાય લ્યાં. આપો, વિવૃત્તિ-સામર્થ્ય, કરુણા-દષ્ટિએ હસી, વિક્ર્દેશ્ય પ્રસો! દાસ-મજ્જરત્ન ઉરે વસી.

કૃપાવીરો રાઘવજ્ઞાનમિલનમાકર્ણ્ય પુરવા
સહાસા! સંસ્મેરક્ષિતલગ્નિતાએષુસુટશામ્ |

નનુ તુલસીયોત્તરયા વરહિત મધુરોત્તમલલવરો
પ્રજ્ઞાતો લોકત્રયયુવતિમય્ય: સહચરિ ૧૧૧૧

(૧) હે સહચરિ, જેમણે પોતાના મંદહાર્ય વડે બધી સુનયનીઓને જીતી લીધી છે; એવી કુમારિકા માતૃ શ્રીકૃષ્ણ સાથે મિલન (કેમ થયું) તે તું ચાંબળા; જે મિલન માટે લક્ષ્મીજી પણ અસિલાવા સુખે છે (છતાં તેને પ્રાપ્ત થતું નથી) અહા! | એ

કુમારિકાઓના લાગ્યતું શું કહેલું? ત્રિશુવનની રમ્ય રમણીઓ જેને શોધી રહી છે એવા અત્યંત મધુર માધવવર (જેમને) વશ થઈ ગયા છે.

(૨) પૂર્વજન્મમાં બનકીનાથનો સ્નેહ સંપાદન કરી પોતાનો લાગ્યરૂપ નિધિ જેમણે મેળવ્યો છે; એવાં પ્રિયાઓ મજામાં પ્રગટ થયાં. અત્યંત હર્વથી ભરવાં તેઓએ આ ભૂમિ શ્રીહરિને વિરાજવાની અને વિક્ર્દવાની ભૂમિ છે એમ નિશ્ચય કરીને મજામાં ઉત્તમ રીતે સ્થિતિ કરી.

(૩) પછી આ સમયે, અહીં પ્રગટ થયા. જેમની ચરુજરણ મજાજનોના જીવનરૂપ છે એવા નાથ સ્વયમેવ (પોતાની ભતે જ) પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા. પોતાના સર્વશુભોની સમાનતા ક્ષિતિ પ્રગટયાં (અર્થાત ગોપીજનોના અને પ્રભુના શુભોમાં સમાનતા હતી. સમાનશીલ વ્યવસ્થા સુખ્યમ. સમંનતા વિના સખ્ય-સ્નેહ કેમ થાય? માટે)

(૪) નંદકુમારના રૂપામૃતના વિલાસોથી સારી રીતે મોહ પામીને (આપશ્રીના સ્વરૂપ ઉપર મુગ્ધ થઈને), અતિ દુર્લભ એવા એમના મિલન માટે (પતિભાવથી એમને પ્રાપ્ત કરવા માટે), હર્વપૂર્વક, તેમણે મત કરવાની ઈચ્છા કરી.

(૫) ચપો, કુસુદ, બઈ, કુરબક, મોગરો ઈત્યાદિ પુષ્પોની સંપત્તિ વડે જેણે વસંતને પણ જીતી લીધી છે, એવી હેમન્ત ઋતુમાં મતનો આરંભ કર્યો.

(૧) આ ઋતુ શીતના આરંભને લીધે પ્રિયતમના ગાંઠ આલિંગન માટે અનુકૂલ છે. આ ઋતુમાં ચન્દ્રદેવ પણ, પોતાની પ્રિય, રત્નવેદીને આલિંગન કર્યા જ કરે છે. લાંબા સમય સુધી આલેટો નથી, શીતકાલની રાત્રિઓ લાંબી હોય છે. મૂલને પેલો ૭ થી ૧૩ સુધી અર્ધ-સંબંધ છે.

(૭) હે નીલ નેત્રોવાળી સગિ, [તું સાંભળ.] શીશ (જલ્દીથી), નીલકમલના વિકસવાથી, એ કુમારિકાઓને કૃષ્ણચન્દ્ર વડે, સત્વરે નેત્રોત્સવ થશે, એમ હેમતઋતુ સૂચવી રહી છે.

અર્થાત આ ઋતુમાં નીલકમલો ખીલે છે એ ઉપરથી સૂચવાય છે કે-કુમારિકાઓને પ્રિય વર મળવાથી, એમનાં નીલકમલ સમાં નયનો પણ, પ્રિયને નીરખતાં, હર્ષથી ખીલી ઊઠશે.)

(૮) ચન્દ્રકિરણથી રંગાએલાં, ખીલેલાં મકરન્દશુક્રા કુમુદો હેમતઋતુમાં; એ સુંદર નેત્રોવાળી કુમારિકાઓનાં બને નેત્રો ઉપર કેવિ સમયે થનારા ચુંબનના રંગની સૂચના કરે છે.

(અર્થાત, ગોપીજનનાં પોયણાં જેવાં સુંદર-નેત્રો પ્રિયના મુખચન્દ્રના પ્રકાશથી રંગાશે, અને મકરન્દ જેવા પ્રિયના ચર્ચિત પાંચુલનેાં રંગ, ચુંબન સમયે લાગશે એમ સૂચવે છે. પ્રિય સમાગમની આગાહી કરે છે.)

(૯) પ્રભાતમાં બિહાર જતાં પોયણાં કે જે ઊગતાં સૂર્યનાં અંકુલ કિરણોથી અંકુલચરંગી બનેલાં છે, તે દ્વારાં હેમત ઋતુ સૂચવે છે કે, આ ગોપીજનોને પ્રિયતમ સાથે (વિલોસાહી) રાત્રિમાં ભગવત્ કરવાનું થશે અને તેથી નિદ્રા વડે તેમના નેત્રોમાં આવી અનુભૂતા પ્રગટશે.

(૧૦) ચક્રવાક પક્ષીઓ ઉચ્ચસ્વરથી ડુંદળ કરી રહ્યાં છે. શીતલ પવન વાઈ રહ્યો છે. (પોતાના

પ્રિયતમ ચન્દ્રના મિલનથી) કુમુદો આહુલાહ પામી રહ્યાં છે. ચન્દ્ર વિરહીજનોને ઉપર બંધો કે અંધિય વરસાવી રહ્યો છે. આ બધા વડે, હેમતઋતુ વિરહીજનોને (શીતકાલની લાંબી રાત્રિઓમાં) લાંબા સમય સુધી બંધો કે તપ કરાવી રહ્યો છે. પાંચેની પાંચી પ્રાપ્ત કરાવી રહ્યો છે.

એ કેવી રીતે કે (વેગેળી ચક્રવા ચક્રીના વિરહના ડુંદળનેાં સ્વર સાંભળી વિરહીજનોને નિલપ્રિયના સ્મરણથી વિરહહુ:પા અનુભવે છે. શીતલ પવનના સપાટા, વનમાં કોઈ તપસ્વીની જેમ, એમને વાય છે (જેમના આપનાર પ્રિયનું આલિંગન તેમને પ્રાપ્ત નથી). પોતાના પ્રિયતમ ચન્દ્રનું મિલન પામી આહુલાહિતુ થતાં પોયણાંને બેઠને વિરહીજનો પોતાના દુર્ભાગ્યથી વધુ દુ:ખ પામે છે. આમ બંધો કે આ ઋતુ વિરહીજનોને-તપ કરનારની જેમ, કષ્ટ સહન કરાવી રહી છે.

અહીં કુમારિકાઓ પહું વિરહીજની સ્થિતિ માં જ છે ને! કેમકે પ્રિય હુયુ પ્રભા નથી. અને તત કરી રહી છે તે દેહહૃદયનરૂપ તપ જ છે.

(૧૧) પોતાનાં પ્રિયતમ જેવા સુંદર ચન્દ્રને બેઠને કુમુદ-વધુંભા [કુમુદિનીઓ] પ્રગટ રીતે પુષ્પવતી બનેલી (સ્વસ્વલા બનેલી) છતાં કામવાસના વડે હરાયલી બનેલાં શીધે, બિહાર શરંમાંથી નથી. એ બેઠને બીલોલાં મોગરાના પુષ્પો તેને હસી રહ્યા છે. હાસ્યમાં મુખ-નિકાસ થાય છે તેમ મોગરાનાં પુષ્પોનો વિકાસ તે તેનું હાસ્ય મોગરાને સ્વેદરંગ એનું હાસ્યના ચેત પ્રભા તેમજ કુમુદિનીનું પુષ્પ ખીલતાં મધ્યમાં લાલ મકરન્દ દેખાય છે, માટે પુષ્પવતી કહાયી છે.)

(૧૨) રાત્રિમાં શ્રી યસુનાળનું જલ્દે કંઈકે ઊંચું હતાં તે પ્રભાતં થતાં શીતલ બન્યાં તે સૂચવે છે કે આ ગોપીજનોનાં ઉરમાં જે પ્રિયસંગમની

અભિલાષારૂપી તાપ હતો તે હવે આ જલની શીતલતાને પ્રાપ્ત થશે. (અર્થાત-આર્તિ-તાપાદર-થઈ પ્રિયતમના અંગ-સંગથી શીતલતા હવે સત્વર થશે.)

(૧૩) એ કુમારિકાઓને શીતલ જલમાં કંપ કરાવે તે પુષ્પો, સીતકાર નીકળે છે અને અંગ પર મોચી થાય છે, તે આ હેમતની ઋતુ, બંધો કે તેમને. જગ્યાની રતિકેવિ માટે ચોખ માનીને શ્રુતિ-મુખયે થતાં કંપ, સીતકાર અને પુલક: (શિમાં) બંધો કે અગાઉથી જ) શીખવી રહી છે.

(૧૪) હેમતઋતુ પડરૂપે (છ પ્રકારે) કુમારિકાઓને સૂચન કરી રહી છે. (૧) પુષ્પ વિકાસ (૨) આર્તિ તિક રમણના શ્રમથી થતો પ્રસ્વેદ (૩) વિરહ (૪) ધારવાલી અશુભો (૫) દિવસે હરિવિદ્યાની ભીમ અને (૬) રતિ સુમયના સીતકારા, આમ છ પ્રકારે કુમારિકાઓને પ્રભુમિલન પહેલાંની અને પછીની સ્થિતિનું સૂચન થઈ રહ્યું છે.

(૧૫) એ બધાં કાલિનીમાં સ્નાન કરીને, પછી બીજાં શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરીને, મન, વાણી અને કાયા વડે પ્રયત્નપૂર્વક, કાત્યાયની દેવીનું પૂજન કરવા લાગ્યાં.

(૧૬) પૂજન સમયે વેદમંત્રોત્થારો થવા બેઠને તે કોણે કરે છે તે કહે છે, જમર રૂપી સુનિઓ બાણે કે કુમુદવનમાં જઈને વેદની શ્રુતિઓ બાણી રહ્યા છે. કઈ શ્રુતિઓ? શૃંગારરસાત્મક શ્રુતિઓ જ છે એવું પ્રતિપાદન કરતી-રસો વસાં પકોહમ્ બહુવામ્ । એ શ્રુતિઓને બાણી કહે છે.

અર્થાત કુમુદ-પુષ્પોના સમૂહ ઉપર જમરો બેઠને શું બંદર કરે છે તે બાણે કે સુનિઓ વેદમંત્રો બાણી રહ્યા છે. શા માટે આ જ શ્રુતિ કલ્પવામાં આવી? આ રસરૂપ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ માટે જ કુમારિકાઓ મત કરી રહ્યાં છે, તેથી.

(૧૭) હે સગિ! હવે થોડા સમયમાં ચન્દ્ર અસ્ત થશે તો પણ આ કુમુદનાં પુષ્પો ખીલેલાં રહેશે. કેમકે એ એક ચન્દ્રને પાદલે મોળસહજ ગોપીજનોના મુખચન્દ્ર અહીં ઉપય પામેલા છે.

(૧૮) સૂર્ય હણુ ઊભેાં નથી તો પણ કમળો અંધાં ખીલી ગયાં છે, કેમકે ગોપીજનોના દાંત અને અધરોના અલોકિક સુંદર પ્રકાશ એ કમલો વર પડી રહ્યો છે. અને જેમ એ કમલો ખીલવા લાગ્યાં છે તેમ ગોપીજનોનાં હૃદયં પણ હવે થોડા સમયમાં પ્રભુના મિલનથી હર્ષથી ખીલશે એવું શુભ સૂચન થઈ રહ્યું છે.

(૧૯) ચક્રવાક પક્ષીનાં મુગલેા, 'હવે અમારો કુલ-બંધુ સૂર્ય ઉદય પામશે' એમ બાણીને, શોક ત્પ્પને, અચંત હર્ષથી, નર-પ્રાદા એકબીજાની પાસે જઈ રહ્યાં છે. [સૂર્ય તેમના કુલ-બંધુ કેમ? રાત્રિએ વિષ્ણુ પડનાર ચક્રવાકના વિરહદુ:ખને, દિવસ ઉગાડી દૂર કરનાર હોઈને સૂર્ય તેમની સમક્ષ અભિતા મિત્ર ગણવાય.]

(૨૦) અભિસારિકા બનેલી શ્રીઓ, ત્વરિત ગતિથી આલી રહી છે, તેથી તેમના નૂ પુરનો ધ્વનિ નીકળી રહ્યો છે. એ બાણે કે ધ્વનિ નથી પરંતુ એ નાદરૂપે એમનાં સર્વપાપ બહાર નીકળી રહ્યાં છે.

[રાત્રિના સમયમાં પરપુરુષગમન કરતી પ્રમદાઓ પ્રભાત થતું બાણી પાછી સ્વચ્છે કરે છે ત્યારે, વહેલું વહેલું ઘેર પહોંચવાને ત્વરિત ગતિએ આલે છે; ત્યારે નૂ પુરનાદ અધિક થાય છે. તે બાણે કે નૂ પુરનો નાદ નીસરતો નથી પરંતુ તેમનું પરપુરુષ ગમન રૂપી-પાપ બહાર નીકળી રહ્યું છે. એટલે ધીલભા એ નાદ સાંભળીને બાણી વપાવી એ પાપ પ્રગટ થાય છે. અથવા પાપનું પ્રકાશન થવાથી તેઓ પાપ-સુક્રા બની બધ છે. પ્રભાતવર્ણન તરીકે, શૃંગારરસવિષયક હોઈને, આ વધુ વપામાં આબું છે.]

અહીં કુમારિકાઓ પણ અભિસારિકાઓ જેવી જ છેને!

(૨૧) જે પૂર્વ દિશા સામે સુખ રાખીને તેઓએ પૂજન કર્યું, તે દિશા પણ જ્યાં રાગવતી બની ગઈ [અરુણોદયને લીધે લાજ રંગની], તે પૂજા દ્વારા જે વર પ્રાપ્ત કરવા છે તે કૃષ્ણ રાગી [અનુરાગી-સ્નેહી] બનશે, એમાં શું આશ્ચર્ય છે!

(૨૨) શ્રી યમુનાછગી રેતી વડે કાત્યાયની દેવીની અદ્ભુત મૂર્તિ બનાવી. વેદના મંત્રો વડે યથાવિધે એ મૂર્તિમાં દેવીનું આહવાન કર્યું. એ દેવીને પવિત્ર પાદ અને આરામન, અર્ધ સહિત આપ્યું. પછી વચ્ચે પહેરાવ્યાં. તેનાથી દેવી કાત્યાયની શેલના લાગ્યાં.

(૨૩) પછી પ્રિયાઓએ, તે કુકુમ અને ચંદન અને સુવર્ણનાં સર્વ પ્રકારનાં આભૂષણોથી તેને ભૂષિત કરી.

(૨૪) તે શુદ્ધ વિશુદ્ધ ભાવવાળી કુમારીઓએ, સુગંધયુક્ત પુષ્પોથી બનાવેલી શ્યાલા પહેરાવીને વિવિધ કુસુમો અને નવાકુરો વડે તેનું અર્ચન કર્યું.

(૨૫) પીળા અને લાલ અક્ષત વડે વિવિધ ધૂપ અને દીપ વડે (પૂજન કર્યું) અને પોતાને પ્રાપ્ત કરાવી આપનાર દેવી સંતુષ્ટ થાય છે, એવી મનથી ભાવના કરી.

[૨૬-૨૭] થીના બનાવેલા વિવિધ માલપૂકા, ખજૂર, કેરી, નાળયેર, કેળાં, શેરડી, દાડમ, દ્રાક્ષ, અકુરી—આવા ઉત્તમ મધ્યમ પ્રકારના અમૃત બંધુ શ્લેતુ નેવેશ ધરીને, આચમન કરાવીને, તોપૂલ અર્પણ કરીને, એ બધાંએ ભક્તભાવ-પૂર્વક તેને નમન કર્યું.

(૨૮) વેદમાં જેમની મતિ લાગેલી છે એવા સુનિવરણના હૃદયમાંથી પ્રગટેલી, છતાં શાસ્ત્ર-

વિધિમાં જે અપ્રગટ છે, તેવા મંત્રનો એ કુમારિકાઓ હર્ષપૂર્વક જપ કરવા લાગી: "હે કાત્યાયની મહાભાગે (મહાભાગે) મહાવૈગિની રતિરસનાં અધીશ્વરી હે દેવી!"

આમ જ્યોતાં જ્યોતાં એ શૈવ ગોપીજનો મોન બની ગયાં, અને અધિકૃત શોભાં લાખ્યાં.

(૨૯) તેઓ કહે છે કે અમે જે આ સુકૃત કર્યું તે વડે કરીને શ્રીપતિને જ અમારા પતિ કરે. અમે આપને સાંછાંગ નમન કરીએ છીએ. આપે સૌનું ઇષ્ટ સિદ્ધ કર્યું છે અને કરો છો (તો અમારું પણ ઇષ્ટ સિદ્ધ કરે.)

(૩૦) હે સુમુખી! પછી તો સ્વતઃએવ (સ્વયં, પોતાની જોગે જ) પ્રિયતમ એમના હૃદયમાં શીખ પ્રગટ થયા. અને તેથી કરીને એમના હૃદયમાં કેવા કેવા ભાવો ઉદ્ભવ્યા કેવા ભાવોને તે પ્રાપ્ત થયાં તે તો હું બાંધતી જ નથી અર્થાત કાત્યાયની દ્વારા નહિ, પણ સ્વયમેવ પ્રભુ તેમના હૃદયમાં પ્રગટયા, અંતરમાં પ્રિયભાન થવાથી જે બિન્ધ્યા પ્રગટી તે તો અજગમ-અનિવચનીય હતી.

(૩૧) શ્રીગોપીજનવલ્લભનો પતિરૂપે હૃદયમાંજ આવિર્ભાવ થયો અને તેમની સાથે વાર્તાલાપ કરવા લાગી ગયાં. [એનાથી એવો અદ્ભુત સુખ-સતોષ પ્રાપ્ત થયો કે, એ સુખ આગળ તેઓ ત્રણે લોકને તૃષ્ણ સમાન ગણવા લાગ્યાં અને શુક્રાને તુષ્ણ સમાન માનવા લાખ્યાં.

(૩૨) અને તેઓ પ્રતીક્ષા કરવા લાખા કે એવો મંગલમય સમય ક્યારે આવે કે જ્યારે આ પ્રિયનો (પ્રગટ) અંગ-સંગ થાય અને અમારા મનોરથો પૂર્ણ થાય.

(૩૩) હે સુમુખી, તેઓ બદ્ધકાલીનું અર્ચન કરવા લાખ્યાં. ભગવદ્ભાવરૂપી અમૃતસમુદ્રની

દહરીઓથી સિચાતાં તેઓ ઉદાર મનવાળાં અને હર્ષિત થયાં.

[સુગંધ—સુચન: હવે ૧૩ શ્લોકોથી (શ્લોકો ૩૦ થી ૪૬) ગોપીજનો પ્રિયસમાગમના જે મનોરથો કરે છે તે વર્ણવે છે.]

(૩૪-૩૫-૩૬-૩૭) ગોપીજનો વિચારે છે. "હવે પ્રિયતમ પધારશે, એ કેવા છે? માર-સુકૃતધર, ચન્દનઅશિત સુન્દર અંગોવાળા, સુરેન્દ્રના મહાન્મલ હસ્તી [ચિરાવતી] ગતિ [મલપતીયાલ]ના મદનેશ હરણ કરતા, જેમના પુષ્ટ નેત્રો નિર્મલ અમૃદ્ય પીતાંબરની શોભાથી શોભી રહ્યા છે. એવા, ચાલતાં કટિમેખલા અને નૃપુરો સ્વકાર કરી શકતાં છે. એવી મનોહર ચાલથી ચાલતા, ડોકિતાં કુડલાવાળા, કંઈ યેન ભરેલાં નેત્રકમળો-વૈભવો સહજ સ્મિત વડે જેમનું સુખકમલ મોહ ઉત્પન્ન છે એવા, મોગરાના પુષ્પોની માંલા ધારણ કરેલા આવા પ્રિયતમ, એકલા એકાંતમાં, મારી સિદ્ધિ કષ્ટ ઉતાવળા-ઉતાવળા પધારશે...અને જેમ પ્રાંભે સંતુષ્ટાં ચાલકીને મેઘ મળે તેમ તમ દિપ્તિવાળી મને, ઉત્તન (બિંચી) દિપ્ત કરીને, આતુરમનવાળા બનીને, તેઓ મળશે.

(૩૮) અને, મારા કરેલા આ વ્રત-સુકૃતના ફલરૂપે, મરકતમણિના સ્તંભ જેવા, પોતાના બને બાહુ વડે, પોતાના વિશાલ ઉરઃસ્થલ સાથે મને આંહિન આપશે તેમજ હું પણ મારાં ઘન સ્તન સ્પર્શે ઇલાવીને, એમને રોમાંચિત એવી મારી જાણી વડે, લાંગા સમય સુધી ગાઠ આંહિન આપીશ.

(૩૯) પ્રિયતમ મારા કેશપાશ પકડીને, ઉચ્ચ-સ્વરથી મુન કરશે. તે સમયે એમની સુંદર નિસિકાનું મોતીનું નકવેસર, દોલાયમાન થયે; અમૃતથી નીકળેલ વચન વહશે અને એમના સુંદર રંગયુક્ત [તંબુલ રંગયુક્ત] હંત પ્રગટ થશે.

(૪૦) આપનો અધરોષ [નીચલો ઓઠ] જે નૈસર્ગિક રીતે જ લાલ છે તેનું અમૃત [અધરામૃત] મને પાશે અને ભાવ [પ્રિમ]ના અવિભાવ થતાં રસયુક્ત વિલાસ કરતા તેઓ મારા અધરનું પાન કરશે, જ્યારે હું [અધર ખંડત આદિ કારણ] શીત્લર કરતી હોઈશ.

(૪૧-૪૨) [આલિંગન આપવામાં] મારા અંગ ઉપર કરેલા ચંદન-લેપન જેટલો અતરણ્ય પૂજા જેમને ગમે નહિ એવા એ સહજસુ હર અંગવાળા અતિઉદાર પ્રિયતમ, આલિંગનમાં નંડતા મોતીના હારને પણ પાછળ નાખી છંદને એકાંતમાં આવીને મને આંહિન આપશે; તે સમયે આપે તીલ-કમલની માલા ધારણ કરેલી હશે, કરુણરીતું તિલક કરેલું હશે, અને એના ઉપર કેદાની લટો બિંદીને છવાયેલી હશે.

(૪૩) આ રીતે [થતાં] હું મારી સખીઓ સહિત મળીને, વૃંદાવનની કુલમાં જઈને, ભાગ્ય ઉદય થતાં, શ્રી નંદકુમારને મળીને સુખ પ્રાપ્ત કરીશ.

(૪૪) જ્યાં મંદમંદ પવન મારું રૂઠો છે એવા શ્રી યમુનાછગના તટ ઉપર હું એકલી જ જઈને એકાન્તમાં મળેલા પ્રિયતમ સાથે, લાંબા સમય સુધી, અનેક રતિ-આસનોપૂર્વક રમણ કરીશ.

(૪૫-૪૬) તે પ્રત્યેક ગોપીજન (દરેક જણ જુદા જુદા), આવા અનેકવિધ મનોરથો કરતાં કરતાં, નૈસર્ગિકભાવ શ્રી કૃષ્ણમાં થવાથી, અને-ન પૂજવા અસમર્થ જ બન્યાં. ત્રવરજની રચેલી દેવીના સમૂહ દ્વારા (દેવીના અનેક સ્વરૂપો રચેલાં) અમારા હૃદયમાં પ્રગટેલાં શ્રી નંદનને એ જ પોતે સ્વયમ અમારા પતિ થાઓ, એવા ભાવ સાંભળી તેમને જ (નંદકુમારને જ) નિરતર પૂજના લાખા.

ધન ચોરી લે તેમ) અને આ રીતે આપ વ્યથ પામે છે. (અર્થાત્ ગોપીજનોનાં મન છુટી લે છે.)

(૭) ઘોષ સીમન્તનો હતિ । હે અંગ (અમારા અંગસમાન પ્રિય) વ્રજવનિતાઓના; આજમનરૂપી વિષ્ણુ-અમકાર મોઢને આપ વેણુનાહરૂપી ગર્જના પ્રગટ કરો છે.

[અર્થાત્ વીજળીના ચમકાર જેવા તેજસ્વી ગોપીજનો આપની પાસે આવે છે. એટલે વેણુનાહરૂં ગર્જના કરે છે।] (જેમ વીજળી પછી ગર્જના થાય છે.) તો આપના સુંદર હાસ્યરૂપી મેઘને પ્રગટાવો અને આપનાં રસારૂં વચનો અને કૃપારસ-ભરી દર્શિની વૃષ્ટિ પણ કરો. (અર્થાત્ રસભરી વાણી, કૃપાકટાક્ષ અને સુંદર હાસ્યરસાનું સુખ પણ આપો.) (અટપતી સપૂર્ણ)

શ્લોક (૪૬) અન્વહનિસ્વમ્ હતિ । આ પ્રમાણે એ મેઘાભ્યાંવતી સર્વ કુમારીઓ પ્રતિદિન શ્રી યંચુનાજીનાં સ્નાનાથે જતી વખતે પ્રિયતમથી હર્ષ પામીને, વિવિધ પ્રકારે અને અતિ ઉચ્ચ સ્વરથી એ પ્રિયતમનું ગાન કરતાં હતાં.

(૫૦) હે કમલાક્ષિ ! સ્નાન કરતાં તેઓનાં અંગ ઉપર કાલિન્દીનું નિર્મલ જલ પડવાથી પ્રેમરસથી બિભ્વયતા શ્રીનંદનંદનના શ્રીઅંગ જેવું અંગ એમનું શોભવા લાગ્યું.

[અર્થાત્ કાલિન્દીના સ્થામ જલને લીધે, અને જલ અંગ ઉપર પ્રસરવાથી અધિક સૌન્દર્ય પ્રગટ થતાં; તેઓ સ્થામસુંદર સમાન શોભવા લાગ્યા.]

(૫૧) હે કમલનયની ! એમના કુચકુંકુમથી રંગાયેલું યચુનાજલ તેમનાં અંગ ઉપર ફરવા લાગ્યું. તે એવું શોભવા લાગ્યું કે શ્રીહરિનો નીલવર્ણ-હસ્તકમલ જાણે તેમના અંગોને પોષી રહ્યો છે.

[અસંખ્ય ગોપીજનોનું કુચકુંકુમ ભળવાથી જલનો એવો નીલવર્ણ થયો કે જાણે વનરાયાસ-પ્રભુનો જ વર્ણ. એવો નીલવર્ણચુકત શ્રીહરિનો હસ્ત જ જાણે તેમના અંગો ઉપર ફરી રહ્યો છે। એવું દેખાયું.]

(૫૨) ત્રિવેણી-સગર-સ્થાનમાં જેમ ધનુષ્ઠી વસ્તુ આપવાનું સામંત્ય છે તેમ અહીં શ્રી યચુનાજીમાં યથુ; તે ચોગ્ય જ છે, કેમકે અહીં ત્રણ નદીઓ પ્રગટ થઈ છે. તે કેવી રીતે કે કુચકુંકુમ ભળવાથી લાલાચયુકત જે ભાગ થયો તે જાણે કે સરસ્વતીની ધારા, એ ગૌરંગીઓની પ્રભા પડવાથી અચુક ભાગ શ્વેત દેખાવા લાગ્યો તે જાણે ગંગાજીની ધારા, [અને યંચુનાજી તો છે જ] આ રીતે અહીં-તહીં ત્રિવેણી [દ્રશ્યમાન] બની ગઈ.

(૫૩) એ રસપૂર્ણ યચુનાજલનું તેમણે પાન કર્યું. અને તત્સર્વ રસિક નંદનવરમાં ઉત્તમ (મસ્ત) બાવતું ઉદીપન થયું.

શ્લોક (૫૪) (ચીરહરણનો પ્રસંગ શરૂ થાય છે.)

હે પ્રિય સખિ, હવે કોઈ એક દિવસે (પરોઢમાં) ગોવિન્દના પ્રેમથી બરેલાં તેઓ દરદોશની જેમ હર્ષપૂર્વક ગાતાં-ગાતાં નદીએ આનંદ, અને જાણે કે પોતાના પ્રિયતમ સાથે વિહાર કરવાને માટે જ હોય, તેમ પોતાનાં વરોઢ કાઠી નાખીને તટ ઉપર ફેંકીને, યચુનાજીના સ્થિર જલવાળા ભાગમાં, જ્યાં કમલોનો સમૂહ આવી રહ્યો છે ત્યાં (પ્રવેશ કરીને) વિહારવા ખેલવા લાગ્યાં.

(૫૫) એમનાં કુચકુંકુમચુકત અંગની પ્રભા પડવાથી અને હાસ્યની શોભાથી શ્રીયચુનાજીનું સ્વરૂપ અવર્ણનીય બન્યું. યચુનાજીની રસરૂપતા તો એને લીધે જ થઈ.

(૫૬) એ કમલવહનીઓ, હર્ષ પામીને, પોતાના હસ્તકમલ વડે એકબીજાને જલ છાંટવા લાગી. એ

જલબિન્દુઓનાં રજકણો અંગ ઉપર પથરાઈ જઈને શોભવા લાગ્યાં.

(૫૭) યચુનાજલમાં જ્યાં એમનું પ્રતિબિંબ વ્યાપ્યું આવ્યું અદ્ભુત દ્રશ્ય બની રહ્યું. જાણે કે વનમાં પીંજ આકાશ જેવું, 'સ્તનો સુખર્ણ' - ભવનાશિષાખર જેવાં અને જલબિન્દુઓ તેની આસપાસ વિચિત્ર રીતે ફરતા તારાકણ જેવાં શોભી રહ્યા છે।

(૫૮) હે સખિ, આમને આવી જ રીતે શ્રી ધુન્ધુના સેમાગમથી (વિહાર સમયે) શ્રમજલના (મસ્તવદન) બિન્દુઓની પરપસ પ્રગટ થશે, એવું આ જલબિન્દુ આગળથી સૂચન કરી રહ્યાં છે.

(૫૯) કુમારિકાઓના અંગરૂપી આકાશમાં આ જલબિન્દુઓ રૂપી તારા ભીગ્યા છે તે એમ સૂચવે છે કે હવે શોભા જ સમયમાં કૃષ્ણરૂપી ચંદ્રનો ઉદય થશે. (અર્થાત્ હવે જલદીથી એમને કૃષ્ણચંદ્રનો આગમન થશે.)

(૬૦) કુમારિકાઓના સુખરૂપી ચંદ્રમાંથી મંદ હાસ્યરૂપી અમૃત સર્વી રહ્યું છે. તેમના કુચરૂપી ચક્રો તેનું પાન કરી રહ્યાં છે. એ પાન કરતાં એ અમૃતરસનાં બિન્દુઓ એ કમલનયનીઓનાં અંગો ઉપર લાગી રહ્યાં છે.

(૬૧) શ્લોક ૬૧ થી ૬૭નો અર્થ-સંખેષ છે. આ પ્રકારે પ્રિયાઓ પ્રિયતમમાં એકતાન બનીને વિહારવામાં (ખેલવામાં) અતિ આસક્ત થઈ જ્યાં સ્વારે શ્રી નંદનંદન તેમના મતને પૂર્ણ કરવા માટે (મતકલ આપવા માટે) ધીમે પગલે ત્યાં પધાર્યાં.

(૬૨) ગોપીજનોને આ રીતે વચ્ચરહિત બની જતાં ખેલતી મોઢને પ્રિયતું સુખ અને નયન-કમલ (હર્ષ) અને આશ્ચર્યથી) વિકસ્યાં. તેમાંથી કાન્તિરૂપી મધુર રસપ્રવાહો પ્રગટ થયા. (અર્થાત્

સુખ કાન્તિથી દેહીપ્રમાન બન્યું.) અને જેમ સરિતાઓના પ્રવાહોનો સાગરમાં સંગમ થાય છે તેમ, જેમાંથી રસમય કટાક્ષ છૂટે છે એવા નેત્ર-પ્રાંતો રૂપી રસસાગરમાં, એમના હૃદયની સર્વ કામનાઓનો સંગમ થઈ ગયો. (અર્થાત્ પ્રિયાઓને આં સ્થિતિમાં અવલોકતાં તેમની સાથે વિલસવાની જે કામનાઓ ઉદ્ભવતી તે આવીને પેલા કાન્તિ પ્રવાહો સાથે મળીને) આપના નેત્રોમાં વસી ગઈ એટલે કે નેત્રમાં એ ભાવો જણાવા લાગ્યા. કાન્તિ-માન લેખ્યનોથી અને રસલોહણ દર્શિથી પોતે પ્રિયાઓને મોઢ રહ્યા.)

(૬૩) યચુનાતટ પર વાતા પવનનાં સપાટાથી આપના કેશની લટો જાંચી થઈને ભીડી રહી છે. એ કેવી લાગે છે? જાણે કે ગોપીજનોના મુખકમલના સૌંદર્ય-મકરંદનું પાન કરવાને આક્રમ બનેલા એ શમરો ન હોય! આવી ભીડતી અલોકવાળા શ્રીમુખની શોભાથી પોતે ચૈતન્ય મન હરણ કરી રહ્યા છે।

(૬૪) પીળું રેશમી વસ્ત્ર પહેરેલું છે, કુંકુમ લાગેલી અતિસુંદર મોગરાની માળા ધરેલી છે, કટિનેખલા અને નૃપુરનો રણકાર કરતા પોતે ચાલી રહ્યા છે.

અને આપનાં નેત્રોના તારા અતિ સ્નેહ ભરેલા છે. (આ દ્રશ્ય મોઢને નેત્રોની ક્રીડાઓ સ્નેહરસથી આદ્ર બની ગઈ છે.)

(૬૫) મંદ મંદ પગલાં મૂરી રહ્યા છે તે એવું જાણીને કે જાણે આ ગોપીજનો જે વચ્ચરહિત બની સ્વસ્થ હોવા છતાં છે તે મત-નિયમનો ભંગ થાય છે. અથવા 'હું' ને કાઈ (વસ્ત્રહરણ) કરવા બદલું છું તેમાં મતનિયમ ભંગ છે' એવા વિચારોને (ધીમે ધીમે પગલાં ભરતાં દાખી) દર્શીને પંચ મૂકવાથી) જાણે કે દયાથી રહ્યા છે વળી જેમની સાથે ગોપીજનોનો વિહારખેલ સહજ સ્વાભાવિક

છે. (એવા પ્રિયતમ ત્યાં પધાર્યા) [જે કંઈ યર્થ રહ્યું છે તેના વિરોધી વિચારોને દગાવવાની માનસિક ચેષ્ટા દાળી દાળીને પગ મૂકવાની બાહ્ય ચેષ્ટાથી સૂચિત થાય છે]

(૬૯) હે સખિ! પ્રિયતમ પોતાના મિત્રોની સાથે આપ્યા. શા માટે? તે કુમારિકાઓ સાથે વિવિધ વાર્તાલાપ કરવામાં અને તેમનું નિરીક્ષણ કરવાની લીલામાં એકદમ રસાતુભવ કરવા કરતાં બીજાઓની સાથે મળીને કરવામાં જે વિશેષ રસ અતુભવવાય છે તે અતુભવવા માટે (એકલા ન આવતા) પોતાના કેટલાક મિત્રો સહિત પધાર્યાં.

(૬૭) એ સખાઓ નિર્દોષ હૃદયવાળા છે. પ્રભુ એમને એ દર્શાવવા માંગે છે કે 'હું' અતિ પ્રસન્ન યર્થથી ત્યારે તમને પણ આવા સંપૂર્ણ ગોપી-ભાવનું દાન કરીશ.

(૬૮) આ અંતરંગ સખાઓ પૂર્વજન્મમાં કુમારિકાઓનાં (પુત્રુવભાવ) પુંભાવ રૂપ હતા. તે આ જન્મમાં ગોપબાલકોરૂપે શ્રીકૃષ્ણના સખાઓ થયા છે. એટલે પૂર્વજન્મનો સંબંધ સૂચવવા, શ્રીકૃષ્ણ એમને સાથે લઈને પધાર્યાં.

(૬૯) [પિતે અતિ પ્રસન્ન થતાં, અંતરંગ સખાઓને પણ ગોપીજનોના ભાવ લેવું દાન કરવું છે, તેથી ગોપીજનોનો ભાવ કેવો છે તે દર્શાવવા અહીં લાગ્યા છે. એ સંબંધમાં વિશેષ પ્રમાણ આપતાં અને સામાન્ય નિયમ સ્થાપતાં શ્રીમત્પ્રભુ-ચરણ આ શ્લોક લખે છે.]

પોતાને બહુ પ્રિય એવા, ભગવદ્વચ્છણસાનના સાતા મુનિઓને પણ અહીં (સંજલીલાંમાં) ભમરીઓ (નારી ભતિ) પંખાંધીને પોતાની સાથે (નિકુંજમાં) રાખે છે. તેથી હું માતું છું કે સામાન્યતા ત્રિભુવનમાં (સર્વસ્થલે) જેમના ઉપર પ્રભુ મહાન-

કૃપા વિચારો તેમનામાં શીઘ્ર વચ્ચુવતીઓના ભાવને સ્થાપન કરશે.

(૭૦) પછી તો સત્વરે પોતે કુમારિકાઓનાં વસ્ત્રો લઈ લીધાં, બાહ્યે કે નૃનંદન પોતાની પ્રિયાઓમાં અંતરંગ પ્રિયતમ પુત્રુ મિયઓના અંતરંગ પ્રિયતમ વસ્ત્રો અંતરંગ રૂપ છે તેને પ્રિયતમ કેમ સહન કરે?)

(૭૧) (૧) આમ અંતરાય રૂપ વસ્ત્રો તો શ્રીજીએ દૂર કર્યાં. પરંતુ, કાલિન્દીજીએ પોતાના જલનો જે કેલિગુચિર અંતરાય (જલક્રીડા સમયે રૂચે તેવો) કર્યો હતો, તે તેમણે તરત દૂર ન કર્યો. તેથી હું માતું છું કે હમેશાં શ્રી યચુનાજીને પક્ષપાત સ્વાભાવિક રીતે જ, પોતાના પ્રિયતમ શ્રીકૃષ્ણ કરતાં પણ તેમની અતિવહાલી વધુઓમાં જ છે. (શ્રી યચુનાજીનું ભક્તવસ્ત્રલલ્લ સૂચિત થાય છે.)

(વસ્ત્રોરૂપી એક અંતરાય તો દૂર થયો જલરૂપી બીજો અંતરાય હજુ ચાલે છે એમ પણ દર્શાવે છે.)

(૭૨) હવે ચાર શ્લોકથી કહ'બ વૃક્ષનું વર્ણન કરે છે.)

વસ્ત્રો લઈને શ્રીકૃષ્ણ કહ'બ ઉપર ચઢી ગયા. એ કહ'બ કેવો છે? તે મનનું હરણ કરે તેવો છે. શેના વડે? એના ઉપર ફૂટેલા બનેને લાલ પત્રોની મધ્યમાં, અતિ સુંદર નૂતન પુષ્પો ખીલેલાં છે, તેમાંથી નિર્મલ સુગંધ વહી રહી છે, મહોનમત બ્રમરો તેનું પાન કરી આનંદિત-સંતુષ્ટ-યર્થ રહ્યા છે, એવા પુષ્પો વડે કહ'બ મનનું હરણ કરી રહ્યો છે. (એવા કહ'બ વૃક્ષ ઉપર પ્રભુ ચઢી ગયા.)

(૭૩) જેમ આદિ પુરુષે સમગ્ર સૃષ્ટિ સર્જી, ધ્રુવાંક પ્રગટયું; તેના આનંદથી તેને (આદિ પુરુષને) પુલક થયાં. તેમ આ કહ'બે સેંકડે પુષ્પો

રૂપી સૃષ્ટિ-સર્જન કર્યું છે. વળી, જેમ આદિ પુરુષનું માહાત્મ્ય શ્રુતિગણો ગાય છે તેમ આ કહ'બ વૃક્ષનું માહાત્મ્ય બાહ્યે કે બ્રમરો (અંતરવ કરીને) ચર્ચા રહ્યા છે. (એવા કહ'બ ઉપર ચઢયા.)

(૭૪) વર્ણવ્યો કહ'બ કેવો છે? કેઈ અપૂર્વ મહાપ્રભેદ છે? (નૂતન પ્રકારના કામદેવ જેવો) શી રીતે? જેમ કામદેવ પોતાના ધનુષ્યમાંથી બાણ/તાકવા માટે, એ પુષ્પ-ધનુષ્યને નેત્ર સમક્ષ રાખીને, એવીને કહ્યું સુધી લઈ બધ, અને તેમાં પુષ્પના પુકેશરૂપી બાણને એ ધનુષ્ય ઉપર ચઢાવે, એવી જ રીતે, આ કહ'બ રૂપી કામદેવ એવા અનેક પુષ્પો અને પુકેશરોના ધનુષ્યબાણને સમૂહ-ધારણ કરી રહ્યો છે. તેથી તે કેઈ અપૂર્વ કામદેવ જેવો લાગે છે. (એવા કહ'બ વૃક્ષ ઉપર પ્રભુ ચઢયા.)

(૭૫) પ્રભુ એ કદવવૃક્ષ જેવા કહ'બ ઉપર શા માટે ચઢયા? કદવવૃક્ષ જેમ ઇચ્છેલું આપે તેમ પ્રભુને પણ ગોપીજનોનું ઇચ્છેલું આપવું છે. એ કહ'બ પણ પોતાના પુષ્પો રૂપી ભુજવડે-તેની અંદરનાં લાંબા પુકેશર-સ્ત્રીકેશર રૂપી આંગળીઓ વડે બાહ્યે કે ગોપીજનોના ઇચ્છિત મનોરથો અનુસાર આપવા માટે જ (અહીં) ન બેઠો હોય! એવા એ કહ'બ વૃક્ષ ઉપર પ્રભુ ચઢયા. (કેમ કે પ્રભુ પણ ગોપીજનોનું ઇચ્છેલું આપવા માટે તો પધાર્યા છે.)

(૭૬) કહ'બ પુષ્પિત તો હતો જ. શ્રીકૃષ્ણે તેને વસ્ત્રો રૂપી ઠેળ ઉઠાડયા, ત્યારે તે ચારે તરફથી સુંદરતારૂપી અમૃત વર્ષાવવા લાગ્યો. (અર્થાત સર્વાંગસુંદર દેખાવા લાગ્યો.)

(૭૭) કહ'બ પોતાનાં પુષ્પોનાં કેશરના અભયોનો વડે સુધા વર્ષાવીને બાહ્યે કે, કુમારિકાઓને પ્રિયની પાસે લાવવાને પ્રવૃત્ત થયો. (અર્થાત ઓ-દર્શામૃત-વર્ષાથી આકર્ષિતને કુમારિકાઓ પાસે આવે તે માટે તે બાહ્યે કે આમ કરી રહ્યો છે.)

(૭૮) એ કહ'બ, પ્રિયતમ શ્રીકૃષ્ણ પોતાના ઉપર ચઢતાં (રનેહવશ બની) કમ્પ અતુભવતાં, શીતકણ્ણ (અકબનાં ગિન્દુ) રૂપી પ્રસવેદ બાહ્યે કે થયો છે એવો, નવાં કેમલ પુષ્પ-કેશર રૂપી પુલક જેને પ્રગટ થયા છે એવો, સર્વતઃ શોભવા લાગ્યો. (પ્રિયના સમાગમથી, કંપ, પ્રસવેદ, રોમાંચ-આવા ભાવો કહ'બને પણ ધ્યાય છે, એ તાત્પર્ય છે.)

(૭૯) પ્રભુની નમ્રતાને લીધેજ તે ગોપબાલકો કૃતાર્થ થયા. ગોપીજનોના ભાવનું નિરીક્ષણ કરવાનું મન્યું એજ પોતાની પ્રભુ સાથેની મિત્રતાનું ફલ (મન્યું) એમ તેઓ માનવા લાગ્યા.

(૮૦) હે સખિ, એ ગોપબાલકો (આ બધું) અર્થિત મનથી આશ્ચર્યચકિત થયા. સુખબાવવાળી ભતિ રનેહાળ સૃષ્ટિથી હર્ષોચ્છાદ્યો સર્જલ નેત્રોએ તેઓ શ્રીકૃષ્ણના પ્રિય મુખપારલિંક જાણી બેઈ રહ્યાં, અને પ્રેમસમુદ્રમાં મગ્ન બની ગયાં.

(૮૧) મનમાં રસનો અતુભવ કરીને તેઓ એકબીજાની સારું ભેવા લાગ્યા. અને પોતાની કૃતાર્થતા (છવનની ધન્યતા, અહીં આવાવાંની સાર્થકતા) થવાથી એમના ઉરમાં ઉમંગ ઉભારાયો અને મુખથી હસવા લાગ્યા.

(૮૨) હે સહચરિ, આનંદ સ્વરૂપ શ્રીજીએ પણ ગોપીની સાથે અટ્ટહાસ્ય કર્યું. પોતાનું સ્વરૂપ કૌતુકમય છે એમ ગોપીને સમજાવવા માટે અને ગોપીજનોને જટ બગવત કરવા માટે એ અટ્ટહાસ્ય કર્યું.

(૮૩) એ સર્વ હાસ-પ્રભા ગોપીજનો ઉપર પડી તેમના મસ્તક ઉપર અને ઉર ઉપર પડી. વળી ગોપીના નિતગ્ન પર પવલ વસ્ત્ર છે અને ઉર ઉપર સફેદ ચંદન છે તેની પણ પ્રભા પડી. તે દીપવા લાગી.

(૮૪) કોટી અંદાત પ્રકાર જેવી એ વિલક્ષણ ક્રાન્તિ પ્રસરવાં, ગોપીજનોએ ચક્રિત યદને, એકદમ શ્રીકૃષ્ણ પ્રતિ દષ્ટિ કરી.

(૮૫) એ નીલનયની મુગ્ધાઓ, મનમાં પ્રિયતા દર્શાવતી આતિ ક્ષત્રી છતાં તેમને જ સંયુગ્મ બેઠાં લખાઈ ગયાં. દષ્ટિ અપલ બની ગઈ. પોતાનાં વસ્ત્રોનું હરણ યદ ગમ્યું છે એ બેઠઈ તે હસતાં-હસતાં એક બીજા સામે એવા લાગ્યાં.

(૮૬) વળી, એકદમ ચોરાયેલાં વસ્ત્રોને લીધે કેપ-લીલાનો આરેશ આવી ગયો. (સહજ ગુસ્સો ચઢી આવ્યો.) અને નેત્રો અચુક બન્યાં. વળી, પાછાં રિખત કરવા લાગ્યાં. આવાં ગોપીજનો પ્રતિ, ઉદાર લીલાવાળા શ્રીકૃષ્ણ પુરિહાસપૂર્વક (હસતાં-હસતાં) કહેવા લાગ્યાં.

(૮૭) હે સખિ, એમને તો અત્યંત ભાવવશ બની જવાથી દેહનું પણુ ભાન નથી તેા શીત લાગે છે તેનું તો હોય જ ક્યાંથી ! પરંતુ, ગોપીજનોને શીત લાગી રહી છે અને શ્રીજી તે સહન કરી રહ્યા છે તે મોટું આશ્ચર્ય છે.

(૮૮) હે અબલાઓ, તમે અહીં આવીને, વિવિધ પ્રકારનાં વસ્ત્રો અહીં છે તેમાંથી પોતા-પોતાનાં ઓળખીને લઈ બસો, બાણી કે હું પ્રસન્ન થઈને તમારા વ્રતનું ફલ આપી રહ્યો છું. (એમ સમજે), કોઈ પણુ રીતે અસલ્ય વાણી મારા મુખમાંથી નીકળતી નથી. પૂછે, આ ગોપાબલકો મારા સાક્ષી. અરે, હું માડું વસ્ત્ર કે જે, મને અધિક પ્રિય છે, (માડું પહેરેલું પીતાંબર) તે પણુ કાઢીને પ્રમને આપી ઉઠેને ! એમાં સંશય શો છે !

(૮૯) અભિસારિણી, પહેરેલાં વસ્ત્રો જેવું આ જલ સત્વરે તમારાં અંગ ઉપરથી દૂર થવા દો. (કૃષ્ણાભિસારિકા જેમ અધકારરૂપી રથામવસ્ત્ર

ધરે, જ્યોત્સ્નાભિસારિકા જેમ અધકારરૂપી રથામવસ્ત્ર વેત વસ્ત્ર ધરે, તેમ આ અભિસારિણી જલરૂપી વસ્ત્ર ધરી રહી છે. પણ પણુ અંતરાય તો છે જ. પ્રિયતમને તેને દૂર કરવા પ્રાર્થવું છે.) એને અધકાર ફલ વસ્ત્રને જવાથી મૂગાં બનેલાં તમારાં નૂ પુરને જલની બહાર નીકળવા દો. તંત્રાપતેનો વિધુરે પાક અવણુ કરાવીને, મારા શ્રવણને (કહ્યું) સફલ કરે. (૬૫)

(૯૦) વસ્ત્રો લેતી વખતે હાથ લંબાવવાથી, ત્યાં શોભતાં નિર્મલ કંકણોનો રશ્મિમય રશ્મિકીરો કરીને, સકલાંદિશાઓનાં અશુભો સત્વરે દૂર કરે. (અર્થાત તમે સત્વરે અહીં આવે.)

(૯૧) આ પ્રિયાજી શ્રી યમુનાજીને તમારા પર સ્વાભાવિક જ્યેવું સખ્ય અને આસ્થા છે કે 'અહોહો, મત કરીને તમે દેટલાં દ્રવ્યજાત પડી ગયાં છો !' એમ કહીને વારંવાર તમારાં અંગોને પોતાનાં અંગલ તરંગરૂપી હસ્ત વડે પાંખળી રહ્યાં છે !

(૯૨) શ્રી યમુનાજી, તમારાં મુખથી કૃષ્ણ બનેલા અંગને, પોતાનાં અંગલ તરંગરૂપી હસ્તની આંગળીઓમાં અર્ધવસમૂળનાં જલકણો લેઈને, તમને પાવા માટે બહુ પ્રકારે અનુરોધથી સિંચે છે. (અર્થાત શ્રી યમુનાજીનું જલ અનુરોધ-સ્નેહ-રૂપી અમૃત છે. તે અમૃતના કણો, અનનકણોની જેમ પોલક ફેળેને, તમારા કૃષ્ણ અંગોને પુષ્ટ કરવા, શ્રી યમુનાજી પોતાને હાથે તે તમને પાઈ રહ્યાં છે-તમારાં અંગો ઉપર, સિંચી-ચોળી રહ્યાં છે !

(૯૩) વળી, શ્રી યમુનાજી પોતાનાં તરંગરૂપી અંગે હસ્ત વડે ઠેલીને તમને બહાર કિનારે આવવાને તથા તમારાં પ્રિય વસ્ત્રો પહેરવાને પ્રેરી રહ્યાં છે; કેમકે તમે બહુ સમય જલમાં ભ્રમણ કર્યું છે અને તેના શ્રમથી અને શીતથી તમારાં

નેત્રોમાં આળસ ભરાયેલી છે. (એટલે હવે બહાર આવવું જોય છે.)

(અરિતાનો પ્રવાહ અંદર ઊસેલાને સ્વાભાવિક જોઈને કેમકે એ આખતને આ રીતે કદથી છે કે તમે બહાર મોકલવા અનેક હસ્ત વડે ઠેલી રહ્યા છે-તેમને જલમાંથી બહાર યોલાવવાની આ વ્યથા એક યુક્તિ.)

(૯૪) હે સખિઓ, તમારાં ચરણરૂપી કમલો તમને જલમાં બહુ સમય સુધી શોભ્યા, હવે તે તમારાં સ્થલ-કમલની શોભાને પ્રાપ્ત કરા અને મિત્રાં તાપને દૂર કરા. (તમારાં ચરણો જલમાંથી બહાર લાવી ભૂમિ ઉપર મૂકો.)

[ચરણોની ઉત્કૃષ્ટતા દર્શાવી, પ્રશંસા કરીને, જલની બહાર પધારવા પ્રેરે છે.]

(૯૫) (સમભાવવાની એક (વશેષ યુક્તિ)

અત્યાર સુધી શ્રી યમુનાજીએ તમારાં ચરણરૂપી કમલોને પોતાની અંદર રાત્રિથી છુપાવી રાખ્યા. તે રાત્રિ પણુ હવે ક્ષીણ (પૂરી) થઈ ગઈ છે. (રાત્રિ કમળને બિડાની દેનાર-અડિતકારિણી જે તેનાથી બચાવવા સાડુ) એમ ન હોત તો (તમારાં ચરણરૂપી) કમલોનો સમૂહ જલની અંદર ધાઈ જાત ! (કમલો તો જલની સપાટી પર અમર અંદર નહિ) હવે તો મારાં નેત્રોરૂપી અનરોધોને એ કમલોના રસનું પાન ધરાઈને સ્વસ્વાદાં (અર્થાત તમે જલમાંથી સંપૂર્ણ બહાર આવો-તેથી તમારાં ચરણની પાટલીઓ પર્યંત સુધી મારાં નેત્રોથી ભેઈ શકું !

(૯૬) જુઓ, અચુરંગી સૂર્ય ઉદયગિરિ ઉપર ઊભી રહો કે તેમ તમારાં ચરણરૂપી સૂર્યોને આ તરૂપી ઉદયગિરિ ઉપર સત્વરે જ ચઢવા દો.

(ચરણરૂપી સૂર્ય શા માટે ? જેમ સૂર્યથી કમલો ખીલે તેમ એ ચરણ-દર્શનથી મારાં નેત્ર કમલો ખીલશે. વળી, પ્રકાશિત નખરૂપી કિરણો તેમાંથી નીકળી રહ્યાં છે અને ઊગતા સૂર્ય જેવાં અચુરંગી કુમકુમવર્ણાં છે.)

(૯૭) (ચરણની પ્રશંસા કરીને, હવે અન્ય અંગ-ઉર સ્થલની પ્રશંસા કરે છે.) ગોપીજનો અડકાં જલમાં હોવા છતાં, ઉરસ્થલ દર્શ્ય છે. તેને વધુ વે છે.

તમાડું વક્ષસ્થલ, તે તો સરોવર, તેમાં બે કુચ સુવર્ણના કલશ (સોનાના ગડવળ) જેવા છે. તે આટલાં ફૂલોનાં કેમ દેખાય છે ? હા, કામદેવે પૂળ પૂળ ભાવ-રસથી ભર્યાં છે. ક્યાંથી ? તમારા ઉરરૂપી સરોવરમાં ભાવ રૂપી વૃક્ષ ભરેલા છેને ! તેમાંથી શા માટે ! એ કામદેવ પાસે એવો પ્રેમ-રસ નથી, તેથી એ પોતાના કલશોમાં ભરી ભરીને લઈ જવા માટે, અને તેથી એ આટલાં બધાં ફૂલોનાં-ગોળમટોળ દેખાય છે. (ઉત્કૃષ્ટ આંગ-વર્ણન, કામ અને પ્રેમરસનું સમિશ્રણ દર્શાવે છે.)

(૯૮) હે સખિઓ, તમારાં સર્વાંગ સહજ સૌન્દર્યવાળું છે. વસ્ત્રો વિનાં પણુ તે મને હંદર શોભાને ધારણ કરી રહ્યું છે અને તેને નીરખતાં મારાં લીચનોમાં મદ-વેન ભરાઈ આવે છે.

(૯૯) પરંતુ, દેવાંગના પણુ જેની પ્રશંસા કરે એવા આ કુદરતી સૌન્દર્યને ઠાંકીને, વસ્ત્રો વળી નવા જ પ્રકારનું સૌન્દર્ય પ્રગટ કરશે. તો એ નૂતન સૌન્દર્ય-મધુ-પાન મારા નેત્ર-અમરોને કરાવવા માટે, હે સખિઓ, તમારાં વસ્ત્રો લઈ બંધ. તમે બધાં. કાં તો એકે એક આવીને અથવા બધાં સાથે આવીને, જલથી વસ્ત્રો લઈ ભવ. (એકલાં આવતાં વિશેષ લલળ આવતી હોય તો બધાં સાથે મળીને આવો. આટલી છૂટ છે.)

(૧૦૦) આકાશ જેવી (મનોહર) તમારી કટિનું અવલંબન કરીને, આ રંગભેરંગી રંજન કરનારી નીલીઓ (ચંચિયા) જે કામદેવનાં બખતરા છે, તે વસ્ત્રપણને પ્રાપ્ત થાઓ. (અર્થાત્ તમારી કટિ ઉપર આ ચંચિયા હવે પહેરી લો. નીલીને કામદેવના બખતરા કહ્યાં. કામના સ્થાનરૂપ અંગુળ ગોપન-રક્ષણ-કરનાર હોવાથી.)

(૧૦૧) પ્રભુ કદાચ મરકરી કરતા હશે, એમ શુચ્ચવલ્લમાં પડી ગયેલાં ગોપીજનોને જોઈને કહે છે :-)

હે કુમારિકાઓ, હું તમને સાચુ જ કહું છું, મરકરી કરતો નથી. અને તે તમને પ્રિય લાગે તેવું પણ છે. તમે મત-નિયમોનું પાલન કરીને કૃશ બનેલા-નિર્દોષ-છો. જેનામાં દોષ હોય તેની મરકરી થાય તમારી મરકરી કેવી ! હું સાચુ જ કહું છું. ખરેખર, તમે મારા કહેવા પ્રમાણે કરો. (પોતાની આગાતુ દદીકરણ કરે છે.)

(૧૦૨) આ પ્રમાણે નિજ સ્વામીની રમણીય હારચ્યુક્ત વાણી શ્રવણ કરીને (મનોહર હસીને ભાગવાને ઉપર પ્રમાણે કહું તે સાંભળીને) તેમની વાણી સાથે પણ સંબંધ પ્રાપ્ત થતાં, તેઓ સૌ વાણીથી પર બની ગયા. (અર્થાત્ હારચ્યુક્ત વાણી સાંભળતાં એવાં ભાવમગ્ન બની ગયાં કે કંઈપણ બેલી શક્યાં નહિ.)

(૧૦૩) શ્રીકૃષ્ણના વચન રૂપી ચંદ્રપ્રકાશથી એમને પ્રેમસાગર વૃદ્ધિ પામ્યાં. (ભારતી સદી) અને તેઓ તેમાં એવાં મગ્ન બન્યાં કે તેમને કથાનું ભાન રહ્યું નહિ, શ્રી યસુનાણનું નંદ-કુમારોનું કે વિહારોનું પણ.

(૧૦૪) ત્યારે એવો કોઈ ભાવ એમના અંતરમાં પ્રગટ થયો કે જે ભાવ દ્વારા બહુ કે પ્રિયને સાક્ષાત્ સંબંધ થતો હોય તેવો સબંધ તેમના અંતરમાં થયો. ભાગ્ય-ઉદય થયો.

(૧૦૫) હે કમલનયનિ, એ સુંદર કટિવાળ કુમારિકાઓને અંતરમાં એવું વિલક્ષણ સંલોચન-સુખ પ્રાપ્ત થયું કે તે લોભથીને સુરતાન્ત સમયે જેવાં લલ્લનચુક્ત બને તેવાં તે શરમાવા લાગ્યાં.

(૧૦૬) આયું મને જ થયું કે બીભઓને પણ થયું છે, એ બહુવા માટે તેઓ, એકબીબ સામું જોઈને, પરસ્પર વાર્તાલાપ કરવા લાગ્યાં, અને હસવા લાગ્યાં.

(૧૦૭) હે સખિ, એમને જે ભાવાનુભવ થયો તેનાથી સ્વાભાવિક રીતે જ હાર્ષ્ય પ્રગટ થાય, છતાં મને તે કૌતુક એવું લાગ્યું. હું તો માનું છું કે પોતાના સ્વામીના પૂજન માટે, બહુ તેમના યુગમાંથી હાર્ષ્યરૂપી પુષ્પો પ્રગટ થયાં.

(૧૦૮) આવો અલૌકિક ભાવાનુભવ થવા છતાં તેઓ જલની બહાર નીકળ્યાં (અંતરમાં પ્રિય-સમાગમ થયો છતાં બહારથી પ્રિયતમ પાસે જવા ઉતાવળાં ન થયાં.) તે ચોચ જ, જણાય છે, તેઓ જલમાં મગ્ન હતાં જ નહિ. તેઓ તો રસમાં મગ્ન હતાં.

(૧૦૯) ત્યારે કાલિદીપ્તએ પોતાના જલ વડે કરેલા કેલિરુચિર અંતરાય જલદી દૂર ન કર્યો. તેથી હું માનું છું કે શ્રી યસુનાણને પોતાના પ્રિયતમ શ્રીકૃષ્ણ કરતાં પણ તેમની પ્રિયતમા વધુઓમાં હંમેશાં વધુ રનેહ (સિક્કારશ) હોય છે. (કેલિરુચિર અંતરાય એટલે કેલિમાં રુચિ ઉપજાવે તેવો અંતરાય. વસ્ત્રાદિ આસ્વાદન રૂપ અંતરાય વિશેષ આકર્ષણ પ્રગટાવે છે. છુપાવેલી વસ્તુ મનને વધુ ખેંચે છે. વળી, ગોપીજનો માનસિક કેલિ તો કરી જ રહ્યા હતાં અને લલ્લને લીધે જલરૂપી આસ્વાદન તેમને રુચિકર લાગતું હતું તેથી 'કેલિ-રુચિર અંતરાય' કહેવામાં આવ્યો.)

(૧૧૦) હે સખિ, ગોપીજનોને આંતરિક આનુભવ નિરખતો, તેમને તેમાંથી ભગ્નુત કરવા નહિ, નંદશુભ, પોતાના કિમતથી તેમને મોહાવડા, (હસતાં હસતાં) કરી કહેવા લાગ્યા.

(૧૧૧) હે પ્રિયાઓ, મારી પાસે પડેલા તમારાં પગ, પહેલીથી જ બહુ એક અધોચ વાત કરી રહ્યા છે કે 'અમે તો તમારી પાસે જ રહીશું.' પરંતુ, તે ચોચ નથી કેમકે તે તો પછી થવાનું છે. અત્યારે નહિ. (અર્થાત્ વરદાન સિદ્ધ સમયે રમણ વખતે ચૈલાકર્ષણ કરીશ ત્યારે તો આ વસ્તો મારી પાસે જ રહેશે-અત્યારે નહિ. હજુ વાર છે.)

(૧૧૨) એ કે તમારા જેવા માટે તો આ પણ ચોચ જ છે. કેમકે તમે તો સતત રસની અધિકતા અભવો છો. (જેવું પ્રિયાઓ બન્યા પછી, તેવું જ હોવું) પરંતુ, રસ-રીતિ એવી નથી. રમણ સમયે અંતર્મથકા બળવથી જોઈ એ માટે વસ્તો લઈ જોઈએ પહેરો.

(૧૧૩) (ગોપીજનો જલની બહાર આવતાં જોઈને) સંકોચાય છે, એ હુક્રાન્તને મરડીને, જોઈને બીજી રીતે કહે છે.)

તમને બહાર આવતાં પવન લાગવાનો ડર છે. એ પવન નહિ લાગે. મારી દષ્ટિ એ તમારા ગોપી-આસપાસ બધે જ પ્રસરી જશે. તેનાથી ને આતુર થશે. એટલે પવન, કેઈપણ રીતે, પરશં સમર્થ નહિ બને. માટે આવી બાલિશ શંકા કરો (અને જલની બહાર નીકળો). સાથે એ પણ ધારણ છે કે હું તમારા પ્રત્યેક અંગ નિરખવા માટે આતુર છું; માટે બહાર આવો. બહાર આવ્યાં જો મારી દષ્ટિ બધે પ્રસરી જશે.

(૧૧૪) અહા, અતિદયાળુ પવન, ઠંડી છે. એમણીને તમને પુષ્પ-પરાગ રૂપી નવીન વસ્તો પાસે કરાવવાને જલ ઉપર પણ વહી રહ્યો છે.

(તે પુષ્પોના મકરંદથી ભરેલો છે. જલની બહાર આવતાં જ તે મકરંદમય વસ્તો તમને પહેરાવવા માટે છે. મકરંદ તમારા અંગો ઉપર છવાઈ જશે. એ જ બહુ કે વસ્ત્ર પરિધાન.)

(૧૧૫) પ્રભુ આ બધું કહે છે તે ગોપીજનો સુખ લેવાને કરીને સાંભળી રહ્યાં છે, એટલે કહે છે કે 'હે સુખલોચનાઓ, બે તમારી સંમતિ હોય તો હું જ (આ કદમ ઉપરથી) તીચે ઊતરીને તમારા અંગોને મારા અંગો વડે આસ્વાદન કરું. (અર્થાત્ તમારી શીત દૂર કરવા આલિંગન આપું. આ વસ્તોને પહેલે મારા અંગો રૂપી વસ્તો તમને પહેરાવું.'

(૧૧૬) પ્રેમરસ-સાગરમાં મગ્ન એ કુમારિકાનું મન, વિનેદોક્તિરૂપી વમળો વડે વિવિધ ભાવોએ કરીને ઊછળી, જેમ રેતીસહિત ગંગાજળમાં પૂરતું જળ ઊછળી તેવી રીતે (ભાવાર્થ) તેમનું મન પ્રેમરસસાગરમાં મગ્ન તો હતું જ તેમાં પ્રિયતમે આવો આલિંગન સુખદાન પર્યંતના વિનેદવચનો કહ્યાં, એટલે જેમ જલમાં વમળમાં (ભમરા પડે છે તેમાં) સપડાતાં જ મેઘ ઉછળે તેમ તેમના હૃદયમાં ઉછળી આવ્યો. વળી, ધીરુ ધર્ષાત જેમ નદીમાં પૂર આવે ત્યારે તે ઊછળે ઉડાડતી વહન કરે, તેમ તેમના મનમાં, પ્રભુના વચનોએ કરીને, ભાવ-રસનું પૂર ચઢતાં, મન ઉછળી મારવા લાગ્યું.

(૧૧૭) બે સમુદ્રને ભેટો થયો. તેમને પ્રેમરસ-સમુદ્ર પ્રભુના વિનેદ વચન-રસ-સમુદ્ર સાથે અથડાતાં, જે પૂર ચઢ્યું તેનાથી તેમનું મન પણ તેની સાથે બહાર નીકળ્યું. (જેમ બે જલસમુદ્રો અથડાતાં, વચનમાં રહેલી વસ્તુ, અથડાઈને બહાર ફેંકાઈ બંધ તેમ, તેમનું અંતસ્કૃષ્ણ બનેલું મન બહાર નીકળ્યું.)

(ઉપર ફીકલે ૧૦૫માં મનની અંતઃસ્થિતિ વર્ણવી છે. તે હવે પલટાઈ, એમ સૂચવે છે.)

(૧૧૮) હે સુમુખી સખિ, પછી તેઓએ પ્રિયતમનું સુખસુખ નિરખ્યું. અને લગ્ન તથા હસવાનો ભાવ પ્રગટ થતાં, નીચી દષ્ટિ થતાં, પોતાના અંગોને મણુ જોયા અને હુધું પામીને કાલિદેવીનાં જલમાં કંપચુંત (કંઠકર્ષને) ઊભાં રહ્યાં; ભણે કે પોતાના લાલવચ્ચમાં લપેટાઈને ન ઊભા હોય! (જેનેને લાલવચ્ચની ઉપમા શા માટે? લગ્નની લાલી-સુરખિ-સુખ ઉપર આવી અને પછી નીચું જોયું એટલે તેની પ્રભા જલમાં પડી, અને સૌની એકત્ર થઈને ભણે કે જલ અનુસુરળી બની ગયું!)

(૧૧૯) તેમના કૃચ-સ્તનો-જલમાં શોભવા લાગ્યાં. ભણે કોઈ નવીન-પ્રકારના ચક્રવાક પદીઓ પોતાના પ્રિયતમ સૂર્યના કિરણોને ઉદય વહેલી-વહેલી થવા માટે, અતિરીતલ જલમાં પડીને (આ શીતમ્બુમાં) તપ કરતા હોય! તેમ આ સ્તનો પોતાને, રતિ સમયે, પ્રિયતમના નખચિહ્નની પ્રાપ્તિ-રૂપ ભાગ્ય-સૂર્યોદય વહેલી-વહેલી થાય તે માટે ભણે શીતલ જલમાં રૂપીને તપ કરી રહ્યા છે. (પ્રિયતમ નક્ષત્ર=૨ ચક્રવાક પદ્ય-પોતાના પ્રિય સૂર્યના નખ જેવાં કિરણો ર કૃચ પદ્ય-પોતાના પ્રિય શ્રીકૃષ્ણના નખનાં ચિહ્ન.)

(૧૨૦) બિન્ન થયેલા, પ્રાતઃકાલ ક્યારે થયે એમ ઉચ્ચક્રાવાણા, ચંદ્ર જેવું ગોપીસુખ જોઈને 'આ ચંદ્ર ઊગેલો છે એટલે રાત્રિ છે' એમ માનીને યમુનાજલમાં તેના કિરણ પડવાથી ખીંતા, જલમાં રૂપેલા ચક્રવાક જેવા-તેમના ઘે-ઘે કૃચે કંપતા શોભવા લાગ્યા. (શીતથી કંપતા કુચોમાં જુદું જ કારણ કહવી ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે.)

(૧૨૧) હે પ્રિય વર આપનારી સખિ, યમુનાના નીર ઉપર શોભી ઊઠેલાં એ બંધાં વંદનેતુ' શું વણું ન કડું! હું' તો એમને, ત્યાં ઉદય પામેલા ચંદ્ર જ માતું છું.

(બધી કુમારિકાઓના એકલા સુખ જ અત્યારે જલ ઉપર દેખાઈ રહ્યા છે. લગ્નને લીધે સમગ્ર અંગો તો જલમાં ડુબાડીને ઊભા છે.)

(૧૨૨) ગોપબાલકોના સમુદમાં એ મુખો સંશયસ્પદ બન્યાં. (અર્થાત્ ગોપોને એવી પ્રાપ્તિ થઈ કે આ તે અન્ન છે! કે પક્ષો છે! કે જેમાંથી એકેય નથી?) તેઓ વિચારવા લાગ્યા: "આ બધા અન્નો કેવી રીતે હોઈ શકે! ચંદ્ર તો એક જ હોય! તો શું આ ખીલેલાં કમળો હશે! ના, ના, અત્યારે સૂર્ય તો ઊગેલો નથી. કમળો કેવી રીતે ખીલે! એમ ગોપબાલકો લાંગા સમય સુધી આ દેશ્ય વિશે સંકામં પડી ગયા."

(૧૨૩) પછી, ગોપીજનો, અતિસ્નેહ ભરેલા અને અતિચંચલ નેત્રો વડે ક્ષણવાર પ્રિયની સામું જોતાં જોતાં તો વળી ચિત્તમાં દષ્ટિ પાછી ફરવી લેતાં પોતાના પ્રિયતમને સ્પર્શ રીતે (કંઈક) કહેવા લાગ્યાં. એ શ્રીકૃષ્ણ કેવા છે? એમનું સુખકમળ હારચથી ખીલી ઊઠ્યું છે, (પૂખ હસી રહ્યા છે) પોતાના વિલાસોથી, સૌન્દર્યથી. કોટિમંદને જેમણે છુટી લીધા છે, અને પોતાના રસમયી ભાગવદ્રસથી હુધું પામેલા ગોપોથી વીટવાયેલા છે, આવા પ્રિયતમ શ્રીકૃષ્ણને તેઓ કહેવા લાગ્યા, 'તમે આ જે યોલાવીને વસ્ત્રો' દાન કરવાનું કહો છો! તે તો ક્યારે સકલ થાય? તે વસ્ત્રોને આપને અંગ-સંગ પ્રાપ્ત થયો છે તો એ વસ્ત્રોને અંગ, અમને, સમય આણ્યે, આપના અંગ-સંગ રૂપી ફલને પ્રાપ્ત કરાવે, તો જ એ વસ્ત્રદાન ખડું ગણાય.

[આપ પરમ ઉદાર છે. અમારાં લીધેલાં વસ્ત્રો માત્ર પાછાં આપો એમાં તો આપની શી મોટી ઉદારતા છે! પરંતુ, વસ્ત્રદાન ઉપરાંત અંગ-સંગ દાન કરો ત્યારે જ આપ પરમ ઉદાર કહેવાઓ]

(૧૨૪) હે નાથ, તમે હરણ કરેલી વસ્તુ (જેમ કે અમારું) કદી, કોઈપણ રીતે

આપનાથી અલગ થઈને પાછું ફરતું નથી. તો આ અમારાં વસ્ત્રો પણ પાછાં આપણે કે કેમ તે અમને સમજાવું નથી.

(૧૨૫) હે અંગ, એ આપ એમ કહેશે કે અમારું વિચારોહર્ષાં નથી માટે આપીશ! તો આપણે એ કે અમારી વસ્તુઓને અલકવાને અમારું કોઈપણ સમય નથી, તમે એકલા અમારું તો હરણ કર્યું છે.

(૧૨૬) હે મહોદાર, જેવું લેવું તેવું આપવું જોઈએ. લઈને આપવું નહિ તે તો મોટો અધ્યય થયો કહેવાય અને તે અધ્યાય જ છે.

(૧૨૭) હે પ્રભુ, ચારિત્રશીલ કુલવધુ અન્યની સુખ-પોતાના કોઈપણ રસમય અંગને, કૃચ-પ્રગટ કરવાને, કોઈપણ સ્થળે, પ્રગટ કરવાને, એનાં નેત્રો પોતાના પ્રિયતમનાં મધુર અંગને ત્રાંની સન્મુખ-ક્ષણવાર પણ થતાં નથી. [અર્થાત્ જે કુલવધુ અત્યંત સુશીલતાને લીધે પોતાના પ્રિયતમ સાથે અત્યંત સ્વચરતાથી મેળવી શકતી નથી, તે અન્ય પોતાનાં રસમય અંગોને તો પ્રગટ કરે જ નહીં અને આપની સાથે અન્ય ગોપબાલકો પણ તેવો આપનાં કથન અનુસાર અમે કેવી રીતે વચ્ચીએ?]

(૧૨૮) હે અંગ, કોઈ તરુણ યુવતી, કામથી નીતી કદાચિત્ અંગપ્રકાશ કરે! સમઘરાર વસ્ત્રકુમારી કન્યાઓ ભણી પૂરીને જેવું કેવી રીતે કહે?

(૧૨૯) હે સુંદર વર, આપને-આનંદી એવા અમારાં-અમારા પ્રાણવલ્લભને-અમે એકીએ; અમારાં વસ્ત્રો હમણાં જ આપો. (અર્થાત્ તમે રાજકુમાર છે, મોટા છો, અમારાં ગણધીરે વહાલા છો, એ બધું ખડું; પણ અમારાં

વસ્ત્રોની બાબતમાં આવી હાંસી કરો તે યોગ્ય નથી, એ વસરહિત જલની બહાર યોલાવો તે યોગ્ય નથી. માટે, વસ્ત્રો હમણાં જ આપી દો.

(૧૩૦) હે સુભગ, (વહાલા) નખમાં સર્વત્ર સર્વબુધજનો (હાહા-પુરુષો) આપના શુભસુસુદ્રની પ્રથા સા કરે છે, એવા આપ હો. હવે આતુ કરવાને તૈયાર થયેલા તમને ભણીને, કોઈપણ કોઈક કંઈક કટુવચન કહી બંધ, એવો અમને કર લાગે છે. એથી અમારે શરમાવું પડે. આ ભયથી મન અતિ બિન્ન થાય છે. (માટે આતુ કરશે નહિ)

(૧૩૧) એા યાતુર્થના નિધિ (પરમ ચતુર, બહુ જ કાઠા), તેથી અમને જલદી જાણી આપો, નહિતર નીલકમળોને પ્રકાશતો આ સૂર્ય હવે ઊગી જ રહ્યો છે. (અન્યાયું) થઈ જશે તો લોકોની અવર-જવર થયે; અમને પણ અધિક લગ્ન આપશે માટે જલદી આપો.)

(૧૩૨) [શ્રીયમુનાળ પોતાના તરુણરૂપી ભુજ વડે, (લહરીઓ રૂપી હસ્ત પ્રસારીને) ભણે કે વસ્ત્રો પ્રભુ પાસે માગી રહ્યા છે, એમ કહવીને ગોપીજનો કહે છે:- 'હિ કમલલોચન! તમારાં પ્રિયતમા-ભાતુકન્યા-શ્રીયમુનાળ, અતિ કૌમલ્ય ભવેલા ચિત્તવાળાં બનીને, હાથ પ્રસારીને, આપની પાસે આવીને, અમારાં વસ્ત્રો આપની પાસે ધીમે રહીને માગી રહ્યાં છે. અમે કન્યાઓ છીએ, એ પણ ભાતુ-કન્યા છે. અમારાં સભતીય છે. અમારા મનોભાવો એ સમજી શકે છે. એ સહાનુભૂતિથી, અમને સહાયતા કરવા, તેઓ પણ આપની પાસે અમારાં વસ્ત્રો માગી રહ્યા છે. તે યોગ્ય થતું નથી. (અમારે માટે એમને શ્રમ લેવો પડે છે તે યોગ્ય થતું નથી. માટે આપ જલદી વસ્ત્રો આપી દો.)

(૧૩૩) તમારા અંગ સાથે લાગેલું અમારું પીળું વસ્ત્ર કેવું શોભે છે? મેઘ સાથે વિદ્યુન લાગે

સમય રહેતી નથી. તો અમારું વસ્ત્ર પણ હવે લાગે. સમય તમારી પાસે ન જ રહેવું જોઈએ. (તે જલદી અમને આપી દો.)—[વસ્ત્ર અંગ સંગતા પોત નીચો = તમારા અંગ સાથે લાગેલું અમારું પીછું વસ્ત્ર]

(૧૩૪) અર્થે ત્યાં આવીએ અને તમે વસ્ત્રો આપો એમાં અલ્પારે કંઈ વિશેષ નથી. અહીં કોઈ હશે (કે આવી ચડશે) તો તમે જે કાર્યને સુદર (સાડુ) ગણ્યું છે તેજ અનુચિત બનશે. (અમે વસ્ત્રરહિત જલની બહાર આવીએ એને આપ સાડું ગણ્યું છે. પણ કોઈ જોઈ જશે તો અતિ અનુચિત ગણાશે. વળી, અલ્પારે અમે જલની બહાર નીકળીને, ત્યાં આવીને વસ્ત્રો લઈએ એથી વધારે પણ શું છે? આ કંઈ રતિસમય નથી કે રમણ યોગ્ય એકાન્ત સ્થલ નથી; તો વિના કારણ અનુચિત દેખાવ કરવાથી 'શું' વિશેષ છે? માટે અહીં જલમાં જ વસ્ત્રો આપી બાંધો.

(૧૩૫) હે અંગ, અન્ય સ્ત્રીના રમણચિહ્નોથી અક્ષિત નિબંધ પતિને. પણ પ્રમદા (સ્વપ્નન વાળી સ્ત્રી) જોઈ શકતી નથી તો અન્ય પુરુષોની સાથે રહેલ એવી તમારી પાસે અમે કેવી રીતે આવીએ, તે કહેા!

[આ બે વિચારો વચ્ચે સામ્ય જણાવું નથી. છતાં અન્ય સ્ત્રી અને અન્ય પુરુષ આ બે શબ્દો ઉપર આ રચના સુદર લાગે છે]

(૧૩૬) હે અંગ આપ પોતેજ વિચાર કરો: આપ અમારા નાથ છો, આપજ હુનેશાં, સર્વસ્થલે નિરંતર અમારું રક્ષણ કરનાર છો. આથી વધારે બીજું શું વિનવીએ?

અમારા રક્ષક છો. તો અમારી લગ્નગનું પણ રક્ષણ કરો—આટલું આટલું કહીએ છીએ, વિનવીએ છીએ—હવે વધારે શું કહેવું?

(૧૩૭) આ અતિશીતલ પવન (સીરર સહિત) અમારા મનને પણ ક'પાવતો—એકદમ (સપાટા મારતો) વહી રહ્યો છે. આ યતુ પણ શીતકાલની છે, વળી સમય પણ ઠંડીનો છે.

(અતુ, સવારનો ઠંડીનો સમય અને શીતલ પવન—બધું જોયું થયું છે.) (પ્રભુના મનમાં કરુણા પ્રગટાવીને પોતાનાં વસ્ત્રો જલદી મેળવવા આમ કહી રહ્યા છે.)

(૧૩૮) તેથી જલમાં અતિ ધ્રુજતા એવા અમને અમારાં વસ્ત્રો આપી દો. તમારામાં દયા તો રહેલી જ છે આવી ઠંડીમાં આ રીતે અહીં આવ્યા છો (ફેરી રહ્યા છો).

(એજ બતાવે છે કે તમે દયાળુ છો અમારા ઉપર દયા કરી અમારો મનોરથ પૂર્ણ કરી તાપ નિવૃત્ત કરવા તો આપ પોતે આ ઠંડીમાં શ્રમ લઈને પધાર્યા છો, તો સાથે સાથે વસ્ત્રો આપવાને દયા કરો.)

(૧૩૯) તમે તો અમારાં વસ્ત્રો ધારણ કરીને બેઠા છો. પરંતુ આ સુકુમાર ગોપબલકેને યચુનાલના શીતલ તટ ઉપર ઠંડીથી કંપ થઈ રહ્યો છે, તે દૂર થવા દો. (એમને તારો ટાસ માટે મારો છો?) [અર્થાત એમને ઘેર મોકલી દો, પછી જે કરવું હોય તે કરીએ.]

(૧૪૦) હે પ્રિયતમ, આ બધા પરિબલોથી વીંટળાયેલી અમે સાચું જ કહીએ છીએ કે આપના અતિયત્ન કટાક્ષના સૌન્દર્યના એક લેશમાત્રથી વેચાયેલી અમે તમારી દાસીઓ બનીએ છીએ. (આપની ઈચ્છાને અધીન બનીએ છીએ.) હવે કાર્યની સિદ્ધિ થાય તે માટે, હે પ્રિય, આનંદ-પૂર્વક અમને વસ્ત્રો આપી દો. અમે તમારું કહેલું (મન ભાવવું) એવું બધું જ, વનમાં તથા જલમાં કરીશું. (સ્થલક્રીડા અને જલક્રીડા કરીશું. હમણાં

જલમાં જ રાખીને કંઈ જલક્રીડા થવાની નથી. તે તો સ્થલક્રીડા પંખી શ્રમ નિવારણથી થશે. અલ્પારે તો અમને જલમાંથી બહાર આવવા દો. અને તે માટે અમારાં વસ્ત્રો આપો.)

(૧૪૧) આ બધી મર્યાદાઓને બાંધ્યું છે, તો અમારી વિનવીને સાંભળો. (તદ્ અનુસાર કરો) નીવૃત્ત અમે. મળ્યા રાત્ર આગળ બધી જ નિર્યાદ કરીશું. (મર્યાદા અર્થાત્ રીત એવી છે કે જેને અન્યાય થાય તે રાત્રને ફરિયાદ કરે; એ તો તમે બાંધ્યું છે.)

(૧૪૨) આમ (આ કહેતી વખતે) કુમારિકાઓના સુપ્રકમળમાંથી મંદહાર્ય પ્રકાશિત થયું. હાસ્વથી સુખેથી કેમલ વિકસ્યું. તેમાંથી ઝરતો વિમલ મકરંદ-સમૂહ બાણે પ્રભુ તરફ પ્રેરાયો. એવા મકરંદપૂરથી સિંચાયેલા, રતિરસજોમાં (રતિરસને બાળુનારાઓમાં) શિરામણ પ્રભુ સત્વર પ્રગટલા (પ્રગાઠ) પ્રેમને લીધે થતા વિચિત્ર ભાવાંકુરો વડે દોમાંચિત થયાં. (અર્થાત્ ગોપીજનોના હાસ્વથી પ્રભાવિત થતાં એ સિકે શિરામણના હૃદયમાં પ્રગાઠ પ્રેમ પ્રગટયો. એટલે વિવિધ પ્રકારનાં ભાવો મનમાં ઉદ્ભવ્યા, તે વડે તેઓ દોમાંચિત થઈ આવ્યાં.)

(૧૪૩) હે સખિ, પ્રભુને ગોપીજનોમાં એવો પ્રગાઠ પ્રેમ થયો કે તમામ ગોપીજનો સાથે પોતે એકામક થઈ ગયા. 'બધાં ગોપીજનો, તે જ બાણે કે હું છું; એવું એમને સ્ફુરિત થયું. એટલે ગોપીજનોએ દંશવિલી શીત પોતાને એવી લાગવા પામી કે પોતે પણ કંપ અને દોમાંચયુક્ત બની ગયા.

(૧૪૪) ગોપીજનોના નૂતન પ્રેમથી ભિન્નયેલા નર્મમય (આશયયુક્ત—અભિપ્રાયયુક્ત) તેજસ્વલકંઠ સહિત વિનય-વચનો સાંભળીને તેમને વરા થઈ ગયેલા પ્રભુ કરુણયુક્ત બનીને હસતાં હસતાં પરંતુ નિઃશકપણે કહેવા લાગ્યા :

(૧૪૫) બાણો, જલદી જઈને મળવાજ આગળ બધું જ પહેલાં કહી આવો. તે કહેશે કે આપો ભારે જ હું. આ વસ્ત્રો તમને આપીશ. (વસ્ત્ર વિના ગોપીજનો ફરિયાદ કરવા જ કેવી રીતે જવાના છે? એ તકનો લાભ લેવાય છે.)

(૧૪૬) હું તો તમારું કથન જલદી સાણું કરવા, કપટરહિત ખરેખરું આ કહી રહ્યો છું (ફરિયાદ કરવા જવાનું તમે કહ્યું તે બાબતમાં હું તો કહ્યું છું કે તમે ખરેખર બન્યા.) હવે તમારા જઈ આવ્યા વિના હું વસ્ત્રો આપવાનો નથી. તમે પહેરવાનાથે નથી.

(૧૪૭) (તમારા કથન અનુસાર સ્ત્રીક ૧૪૭માં) તમે એ મારી દાસીઓ યાજો તો મારી જ સામે આટલું બધું શરમાવું તમારું યોગ્ય નથી.

(૧૪૮) (તમારા કથન અનુસાર ૧૪૭માં) હે સુમધમાંઓ, (સુદર કટિવાળી સ્ત્રીઓ) મારાં વચન પ્રમાણે જ એ તમારે કરવું હોય તો સમય ગણવાથી કંઈ વધારે નથી. કેમકે મારી ઇચ્છાજ બળવાન છે. (બલીયસ્તી કેવલમ્ ફરેરચ્છા)

(૧૪૯) હે કમલનયનીઓ, તમે મારી દાસીઓ થયાં, (મારે અધીન થયાં) તેટલા માત્રથી મારી ઇચ્છા નિવૃત્ત થતી નથી. (મનોરથ પૂર્ણ થતો નથી) કમલ પોતાને અધીન થાય તેટલાથી જ ખમરને સંતોષ થઈ જતો નથી. (તે તો રસપાન કરે ભારે જ સંતોષાય છે)

(૧૫૦) પછી, (બહાર આવવાનું અનિવાર્ય લાગતાં) કંઈક અધરકર્મિત વડે રચાતાં વિવિધ રૂપોથી શોભતાં, નિર્મલ જ્વાલાશયમાંથી, વિચારેલા હેતુથી તેઓ બહાર નીકળ્યાં. (બહાર આવવાનો હેતુ પણ વિચારી રાખેલો જ છે.) લગ્નવડે

અર્થા મિચિલાં લોચનોથી, પોતાનાં વસ્ત્રોનું નિરીક્ષણ કરતાં, તન્મુક્તિ ગાઢ અંધકાર રચવા ઇચ્છતાં, તેઓ અહાર નીકળ્યાં. (અર્થાત્ અર્ધ મિચિલી આંખો છે અને તે વળી પ્રભુ પાસે રહેલાં) પોતાનાં વસ્ત્રો સાથે લાગેલી છે, એટલે બીજી કંઈ દેખાતું જ નથી. બહુ કે ગાઢ અંધકાર વ્યાપી રહ્યો છે, એમ તેઓ મનથી માને છે. પોતાની લગ્નને પોષવા માટેની આ તેમની માનસિક યુક્તિ છે. એમ કોઈ ચોરીછૂપીથી દ્રુપ ધીવા માટે આંખો મીચી દે અને મનથી માને કે અહીં કોઈ દેખાતું નથી, એટલે કોઈ મને મોશે નહિ.)

(૧૫૧) મહાન જલ (જલરૂપી આવરણ-પટ્ટો) ઊધરી જતાં, તેમનું ત્રપાધન (લગ્ન એજ જેવું) ધન-સર્વજ્ઞ છે તે, શુભાંગ) રખેને પ્રિયતામની દર્શિરૂપી વૃક્ષિ વડે લિભાઈ બાજ, એમ માનીને, (ત્યારે) તરત જ તેને-પ્રિયાઓએ પોતાના બંને હસ્ત વડે ઢાંકી ફીધું અને પ્રતિસૂચે પોતાની જંઘાઓને, હસ્તોને, અને કંઈને સારી રીતે સંકેતવાય લાગી. (જે હસ્ત મધ્યમાં લેગા થઈ સંકેતવાય-દગાય જેથી ખલા સંકેતવાય અને તેનાથી કંઈ પણ સંકેતવાય. આ અંગસંકેતમાં લગ્ન સાથે શીત પણ સંક્રાયક છે.)

(૧૫૨) તેઓ અહાર નીકળ્યાં ત્યારે તેમના અંગ ઉપરથી જલગિન્દુઓ જલમાં પડ્યાં તે, અને જલમાં મનોહર તરંગો ઉદ્ભવ્યા તે, બંને એક સાથે સુંદર શોભાવા લાગ્યા. (ગિન્દુઓ એવાં લાગ્યાં કે બહુ પ્રાણુપ્રિયા શ્રીયમુનાજીથી વિષ્ટા પહચાથી ગોપીજનોને અથુ આવી ગયાં, સાથે સાથે તરંગોની રેખાઓ એવી લાગી કે પ્રિયાના સંગમના હર્ષથી બહુ કે હાર્ષરેખાઓ પ્રગટ થઈ.

(૧૫૩) તેમના અહાર નીકળતા વખતે ચરણકમલનાં નંખચંદ્રના તંધા નૂપુરોના નૂતન

પ્રકાશથી કાલિન્દીતું જલ અનિવચનીય પ્રભાવ-વાળું અને અતિ સૌન્દર્યયુક્ત બની ગયું.

(૧૫૪) હે પ્રિય સહિ, કાલિન્દીના જલમંદી-નીકળીને પોતાના પ્રાણુપ્રિયની પાસે જતી પ્રિયાઓનાં નાનકડાં નેત્રોમાંથી (લગ્નને લીધે અર્ધાં મિચાવાથી નાનકડાં) વિદ્યુત શાયમકારા થઈ રહ્યા છે. તે કેવાં શોભે છે? બહુ મોહથી સ્થિર બનેલી વીજળી, નવા અદ્ભુત અમૃતમય મેઘને ભેઈને, (ધનશ્યામ પ્રભુને) પોતાના મેઘને ઊડીને, (કાલિન્દીના શ્યામ જલને ઊડીને) તેને મળવા (નૂતન મેઘ રૂપ ધનશ્યામ પ્રભુને મળવા) બહુ કે ચાલી બાજ છે.

(૧૫૫) હે સહિ, જેમ જેમ જલમાંથી નીકળીને તટ ઉપર ગોપીજનો એક પછી એક અનુસરવા લાગ્યાં, (ચઠવા લાગ્યાં) તેમ તેમ તેમનાં મહિ જડિત નૂપુરો કમશઃ અવિભાવ પામતાં ગયાં.

(૧૫૬) (એ નૂપુરોને સ્થગર થાય છે.) તે નૂપુરો શું મોલે છે? અત્યાર સુધી શ્યામ જલમાં (બહુ કે ભયથી) મૂગાં બની ગયેલાં એ નૂપુરો અહાર આવતાં જ ગોલકાં બની ગયાં. અને કહી રહ્યાં છે કે ‘સાંજે યમુના તટ ઉપર આવેલાં અમે સવારે ઘેર જઈએ છીએ’.

(૧૫૭) નૂપુરોને સ્થગર ગોપલાલકોનાં નયનો ને આમંત્રણ આપી રહ્યો છે અને એ નયનો તેમના ચરણતલમાં લાગી રહ્યાં છે. ગોપીજનો ભૂમિ ઉપર પગલાં ભરતાં ભરતાં તેમનાં નેત્રોને લાવણ્યથી મોહિત કરી રહ્યાં છે.

(૧૫૮) (એ સમયે એમના હૃદયમાં) એક બાજુથી પ્રેમ આનંદ અને હાર્ષની ઊત્તમો પ્રગટ થઈ તો બીજી બાજુથી લગ્ન સંકેત અને ભયની લાગણીઓ ઉદ્ભવી. આમ તે સમયે કોઈક પરસ્પર વિરોધી મનોભાવ તેમનામાં ઉત્પન્ન થયા.

(૧૫૯) તે સાથે તેમનાં અંગો ઉપર જલ-ગિન્દુઓ શોભણ લાગ્યાં. એક જલગિન્દુ ઉદ્ભવે વળી તે બીજા ગિન્દુ સાથે મળે અને ઉપર જ ગુણ; કોઈ ગિન્દુઓ છેક નીચે સુધી સરી જાય તો સમગ્ર તેમના સ્વરૂપને નિરખતાં, તદાત્મક બનેલાં, પ્રિયતામના મનના હાવોના જેવી જ ગિન્દુઓની સ્થિતિ થઈ રહી હતી.

(૧૬૦) સર્વાત્મભાવરૂપી સાગરમાં ક્રીડા કરતાં, ધીમ્બનાં નેત્રોરૂપી સુંદર મત્સ્યો, કુમારિકાઓ-રૂપી સુલોને ભેઈને અગળ જવા અશક્ત બની ત્યાંજ મેસી ગયાં. (અર્થાત્ શ્રીકૃષ્ણે કંઈ જલ ઉપરથી ગોપીજનોના સમૂહને નીરખતાં, બહુ કે આ બંધાં પોતાનાં જ-પોતાનું જ સ્વરૂપ છે, આવા સર્વાત્મભાવમાં તેમનાં નેત્ર-મીન તદ્રૂપ બની ગયાં એ ભાવ-સાગરમાં મગ્ન બનીને બહુ કે નિભાવો લાગ્યાં; પરંતુ, સામે જ ઊભેલાં-ગોપીજનો-ની પૂંદને ભેઈને આગળ જતાં અટકી ગયાં. અર્થાત્ ત્યાં જ ગોપીજનો ઉપર જ ચોટી ગયાં.)

(૧૬૧) પછી તો, એક કમલનયનીના એક અંગમાં હરિની દર્શિ લાગી, પછી તેના બીજા અંગમાં (એમ કમશઃ ફરતી ગઈ); અને જેવી એક કુમારિકામાં એવી જ બીજી કુમારિકાઓમાં એ દર્શિ લાગી; હે સહિ, હું તો એટલું અવધારણ કરી શકી (સમજ શકી) કે આ રીતે ઘવામાં, એ કુમારિકાઓનાં અંગોની બીજાના હૃદયને મળવાની ઉત્તમ શક્તિ જ કારણ રૂપ હતી, તે જ કારણ નહીં. (અર્થાત્ એ અંગો અતિમનોહર અને આકર્ષક હતાં, તેથી પ્રિયતમ તેને ભેટતા જ લાગે-ભેટતા જ રહ્યાં.)

(૧૬૨) જેમ કમલનયન શ્રીકૃષ્ણની પ્રીતિ અર્થમાં પ્રથમ એ વધુઓનું સ્વરૂપ કારણરૂપ હતું, તેમ હવે તે (શ્રીકૃષ્ણ) તે ગોપીજનોના કોઈક અતિ-વિલસણુ બાવે કરીને પ્રસન્ન થયા.

(૧૬૩) બહુ ગોપીઓને મિત્રાસ મેસાકવા માટે કરતા હોય તેમ પહેલાં તો એ પ્રભુ સુન્દર વસ્ત્રોને પોતાના હૃદયમાં પકડીને બેઠા, બહુ આપવાની તૈયારી જ કરતા હોય! વળી, પાછાં તેને, પહેલાંની જેમ, પોતાના ખલા ઉપર નાખી દીધાં, અને એ અળલાઓને ધારી ધારીને ભેટાં, અતિ પ્રીતિવાળાં હાર્ષથી મનોહર સુખારવિન્દ-વાળા પ્રિયતમ, તેમને સરસ રીતે કહેવા લાગ્યા.

(૧૬૪) પ્રભુ કહે છે: હે મોપીજનો, તમે વસ્ત્રો કાઢીને (નવચાં થઈને) દિવાત્મક એવા જલમાં (જ્યાં દેવતાઓને વાસ છે ત્યાં) લાંબા સમય સુધી આનંદપૂર્વક, અપૂર્વ સુંદર રીતે, નિમલ વિહાર કર્યો. (અર્થાત્ જલમાં ખેલ્યાં) એમ કરવામાં ખરેખર તમે જલદેવતાની અવ-હિલના (અવચાર) કરી છે. હવે તે અપરાધની નિવૃત્તિ માટે, સુંદર મસ્તકથી ઉપર અંગેલ કરીને (પ્રિ હૃદય ભેડીને મસ્તકથી ઉપર રાખીને) ભૂતલામાં આનંદથી નમસ્કાર કરો.

(૧૬૫) હે ગોપીઓ, ચોટા કૃષિકોએ એમ કહેલું છે કે ત્રત કરનારા માટે સ્વચ્છ હ વર્તન યોગ્ય નથી, લલે મન-પણી, અને કાયાથી નિર્દોષ હોય છતાં, શણ માત્ર પણ બધી રીતે પોતાનું ભાન ગુમાવતું-પ્રમાદ સેવવે એ યોગ્ય નથી જ.

(૧૬૬) વળી, તમે આ રીતે નવચાં થઈને જળમાં ખેલ્યાં, એ જલદેવતા તેમને અંદરે, કામદેવ, દેવો અને દેવાંગનાઓની પણ માનહાનિ છે; કેમકે તમારાં સમગ્ર અંગોની સુંદરતા ખુલ્લી થઈ (તે આ બંધાનાં સૌન્દર્યને લગ્નવધુ લાગી) તેથી તેમની માનહાનિ થઈ. આ રીતે દેવાની માનહાનિ કરવી તે પણ તમારાં જવાં માટે ઉચિત નથી. [આ રીતે પ્રભુ કુમારિકાઓના તિવારણ સૌન્દર્યની પ્રશંસા કરી છે.]

(૧૬૭) [જેમ સાગરમાં ખેલતાં માછલાં, ભૂમિ ઉપર પડે તે દુઃખ પામે તેમ] તમારાં અંગોના શોભાટૂપી સાગરમાં ખેલતાં આ મારાં જે નયનમીનો, એકદમ હસ્તરૂપી મેટમાં પડી જતાં અતિઆત્મી બની ગયાં છે. (કુમારિકાઓએ હસ્ત વડે નિજ સ્વસમ્યગ્નને ઢાંકેલ છે. તેને ઉદ્દેશીને કહે છે કે, સર્વો અંગોત્ત્વ સો-દર્શ્ય નીરખતાં— નીરખતાં, મારાં નેત્રો એ સ્થલે આવતાં હસ્તના આવરણને લીધે એ સો-દર્શ્ય નહિ નિરખાતાં, એ નેત્રો અતિ આત્મી [દુઃખી-આતુર] બની ગયાં છે. (તાત્પર્ય) કે, ઉપર જણાવ્યું તેમ, મસ્તક ઉપર અંજલિ કરીને મારાં નયન-મીનોત્ત્વ એ દુઃખ દૂર કરે, એમને, દર્શનસુખ આપે.)

(૧૬૮) ભગવાને કહેલી વ્રતની ખાત્રી તેમણે સાંભળી અને અંતકરણપૂર્વક સાચી માની તેમને હર્ષ થયો અને ભય લાગ્યો. (દેવોની અવહેલાતાથી વ્રત સફળ નહીં થાય તે—એમ ભય લાગ્યો, અને પ્રભુએ ખાતરી બતાવી તે સાડું થયું, એ સુધારવાની તક મળશે એમ હર્ષ થયે) હવે આ દોષને સમાધાન (નિવારણ) કેમ કરવું કે જેનાથી દોષનો નાશ થાય અને દેવોને સંતોષ થાય. એમ તેઓ ક્ષણવાર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યાં.

(૧૬૯) આપણાથી અન્ય પુત્રને (અપ્રસન્ન થયેલા દેવોને) નમન કરવાની આજ્ઞાનું પાલન થાય તેમ નથી, એ આજ્ઞા પૂરી કરી શકાય તેમ નથી, કહી પણ એવું થશે નહિ, વળી, પ્રિયતમની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન પણ કરાય નહિ. અરે, હવે આપણે શી રીત કરવી ?

(૧૭૦) લાંબા સમયથી ઇચ્છેલા પ્રિયતમનાં દર્શન થયાં છે, અખિલ ક્લ સ્વરૂપે અત્યારે સામે જ ઊભા છે. તેા અન્ય દેવને નમન કરવા જવું તે, અથવા કંઈપણ ન કરવું તે, એ બંને ખોટાં છે. આપણી તેા આ પ્રિયતમનાં ચરણમાંજ ગતિ

છે. એટલે એમનેજ પ્રણમ કરવા, એનાથીજ આપણું આ બધું સંપૂર્ણ શુભ થઈ જશે.

(૧૭૧) હે અતિ સુભગ, સુસુખી સખિ, આમ એકદમ મનમાં સ્ફુરતિ થવાથી અતિસુખ/સુખને કમલવાણી-એ પ્રિયાઓએ, મસ્તક પર હસ્તમીજ અંજલિ બાંધીને, (કઈમં ઉપર બિરાજેલા) પ્રાણવલ્લભને નમન કર્યું.

(૧૭૨) પછી, તેવા ભાવપૂર્વક નમન-ચરણ મંત્રના ઉચ્ચારણ દ્વારા જેમને સહજ ચરણગતિ થઈ છે તેવાં ગોપીજનોને તેમનાં સુંદર નયીન વસ્ત્રો શ્રીહરિએ આપ્યાં, આ કમલનયનીઓએ તે લીધાં અને પોતાના પ્રાણપ્રિયના હસ્તનો સ્પર્શ થયેલાં વસ્ત્રોને અડકતાં જ હર્ષથી (એવાં પ્રેમવશ થઈ ગયાં કે) તેમનાં અંગો અતિ શિથિલ બની ગયાં. (મન પ્રેમવશ બની ગયું, અંગો શિથિલ બની ગયાં.)

(૧૭૩) મુગ્ધનયનીઓ, એ સમયે, શિથિલતાને લીધે, વસ્ત્રો પહેરવાને પણ અસમર્થ બની ગઈ, જેથી પ્રિયતમ પોતે કઈમં ઉપરથી ઊતરીને તેમને વસ્ત્રપરિધાન કરાવવા લાગ્યા.

(૧૭૪) કોઈક સખીનાં કનકકમલ જેવાં કુચો ઉપર અત્યંત શોભતા પ્રમર-સમૂહ જેવા સુંદર કેશને, પ્રિયતમ તેની સામે જ ઊભા રહીને, પોતાના વસ્ત્ર વડે પોંચવા લાગ્યા. (આ સ્થિતિ દ્વારા કુચ-સ્પર્શ સહજ સૂચવાય છે. પાંચળી કેશ લૂછવાનું નહિ પણ સન્મુખ ઊભા રહી આગળ જૂલતા કેશ લૂછવાનું વર્ણન વિશેષતાયુક્ત છે.)

(૧૭૫) પછી, હે સખિ, તેજ સમયે પ્રભુ પોતે તેનું સર્વાંગ પોંચવા લાગ્યા. એટલું જ નહિ પણ અનેક રૂપ ધારણ કરીને, એક કલા-વાચિયન સર્વ ગોપીજનોનાં સર્વાંગ નિજ વસ્ત્ર વડે

પોંચવા લાગ્યા. કુમારિકાઓ આ બાજુતી નથી. (કઈક એમજ બાજુ છે કે પ્રિયતમ મારી પાસે જ છે) (હવે વસ્ત્ર પહેરાવવાની લીલા વર્ણવશે.)

(૧૭૬) પછી તેમના કટિપ્રદેશમાં, વિવિધ વસ્ત્રો સત્પ્રિયતમને રેશમી દોરી વડે, લાલ મહેલ સંભાન વસ્ત્ર બાંધી દીધું. (પહેરાવ્યું).

(૧૭૭) શ્વેત રંગની અને રેશમી કૂલોથી ખરેલી, કંચનના જેવી ચળકતી કંચુકી (પહેરાવીને) પાછળ/તેની અંકી (ગાંઠ) બાંધી. (આ કરતાં થયેલા પ્રિયતા ઉર-સ્પર્શ વડે) તે કુમારિકાઓનાં ઉર રોમાંચિત થઈ ગયાં.

(૧૭૮) પછી તેમના લાંબા અને વિસ્તારવાળા, તેમજ ગોતીથી ખરેલા છૂટા કેશ ઉપર કમલની પાંખડીઓ સમાન સુકોમલ સાડીને અજલ આંદાંસયેષુ અને પછી, (ઉનત સ્તનોને લીધે) ઉપસેલી કંચુકી જેના ઉપર અનેક-આભૂષણો (કંકણ દ્વાર ઇત્યાદિ) આવી રહેલા છે, તેના ઉપર જ સાડીને પાલવ ગોઠવેલા.

(૧૭૯) પ્રિયતમ રસભરેલી અતિ આદ્રી દૃષ્ટિથી પોતાની સામે જોઈ રહ્યા છે, એ જોતાં જ તેમનાં નયન સાથે નેત્ર મળતાં જ કોઈ સખીએ એકદમ દેશને નીચું જોઈ લીધું અને એના મનમાં કોઈ વિલસણ ભાવ પ્રગટ થયો, કે જે નિબ્ધનભવથી જ બાંધી શકાય. એ ભાવમાં મગ્ન બનીને (બાજુ સામે જ ઊભેલા પ્રિયતમ સાથે આંતર રમણ અનુભવતી નયન) ધીમે ધીમે વસ્ત્ર પહેરવા લાગી. [સત્વરે વસ્ત્ર પહેરી શકી નહિ. મનની આ સ્થિતિમાં બાજુ કે તેને વસ્ત્ર પહેરવું ગમતું નથી, પણ નિઃસ્વાયે પહેરી રહી છે, એવોભાવ શને: પદથી વ્યવચાર.]

(૧૮૦) એ કમલનયની, ચપલ અભિયાળાં લલ્લભરેલાં લોચનો વડે (થોડે દૂર ઊભેલા)

પ્રિયતમ શ્યામસુદરને વારંવાર નીરખ્યાજ કરે છે. મન એમાં હોવાથી કટિ ઉપર સાડીની અધિ (ગાંઠ) બાંધે છે ને છુટી બધ છે. મોટી રેશમી દોરી વડે તે ફરીફરીને બાંધે છે. અને એમ કરતી કેવલ ઊભીજ રહી છે. (મિતું કટિ ઉપર વસ્ત્ર પહેરવાનું કાર્ય પૂરું થતું જ નથી !)

(૧૮૧) ત્યારે, આ સ્થિતિ જોઈને, સુખ-કમલમાં મધુર મધુર હસતા પ્રિયતમ નુપુરનો મધુર અંકાર કરતા, તેની પાસે આવે છે અને પહેલાં તે તેને સાડી પહેરાવી દે છે.

(૧૮૨) તે પછી પ્રિયતમ, નીચ્ચુચ્ચાથી શોભતું પીઠું રેશમી વસ્ત્ર, સુંદર શોભતી દોરી વડે, ધીમે ધીમે બાંધવા લાગે છે. એ સખીના સુખસુખ-કમલને, સિમતથી વિશેષ વિકસિત અને આદ્રી લોચન વડે, (હાસ્ય સમયે નેત્રો વિકસે છે અને સજ્જલ બને છે, એવાં વિકસિત સજ્જલ નેત્રોથી) તેને નીરખતા-નીરખતા ધીમે ધીમે વસ્ત્ર બાંધવા લાગ્યા. (મન નીરખવામાં એ પૂરેલે કાર્યની ગતિ મંદ છે.)

(૧૮૩) પ્રિયતમના હસ્ત-સ્પર્શે જ્યાં પુલક પ્રગટ થયાં છે એવા અતિ ઉનત ઉરમાં (ઉચ્ચ સ્તનો ઉપર) શ્યામે શ્યામ કંચુકી પહેરાવી. આમ કરતાં એ રસિકવર પોતે પણ મુલકિતપણુ ખન્યા છે. (આપના અંગ ઉપર પણ રોમાંચ થઈ આવ્યા છે.)

(૧૮૪) ચિરકાલથી જેની ઇચ્છા કરી હતી તે, કોટિ કંઈપણે લલ્લભનાડું, પ્રિયતમનું શ્રીઅંગ નીરખતાં-નીરખતાં, કેટલીક ગોપીઓનું ચિન્ન પોહડમાં એવું મગ્ન બની ગયું કે તેઓ (લાવ વગર) ઉપર પહેરવાના વસ્ત્રો નીચે પહેરી રહ્યાં છે. (કટિ અને નિતંબ ઉપર) અને તે પણ ધીમે ધીમે તેમજ નીચે (અધિ) મસ્તક ઉપર ઓઢી રહ્યાં છે.

(૧૮૫) આ ગધુ ઝોઈને, હસતા મુખે ત્યાં આવીને, પહેલાં તેા ઢીલી-ઢીલી બંધાએલી, નાભિ પાસેની વસ્ત્ર-અધિને, એ ઉદાર-વરે ધીમે રહીને ખોલી નાખી (એટલે પહેરેલું વસ્ત્ર સરી પડયું) [ઉદાર વર અર્થાત્ જે સંકુચિત માનસવાળા સંકોચ અનુભવતા-લગ્નશીલ નથી તેવા પ્રિયતમ]

(૧૮૬) પછી, તેના મસ્તક ઉપર ધરેલા, અનેક મોતીઓથી ભરેલા, રંગભેરંગી ચચ્ચિયાને, (મસ્તક ઉપરથી લઈને) ન્યાં નિતંબમિમેશોથી રહ્યાં છે એવા કટિ-પ્રદેશ ઉપર પહેરાવ્યો. તેમજ પ્રિયતમ પોતાની શીવાને શોભાવતું (પોતાના ગળામાં ઘડી કરીને નાખેલું) લાલચોળા ઉત્તરીય વસ્ત્ર લઈને તેને, અનેક આભુષણોથી શોભતા પ્રિયાના મસ્તક ઉપર ઝોડાડયું.

(૧૮૭) હે સખિ, પ્રિયતમના મનભાવતા અવલોકનથી (પરસ્પર એક-બીજાને ભેવાથી) ઉત્પન્ન થતા હર્ષના આવેગના ઉત્સાહમાં હસતી-હસતી કોઈક ગોપીએ ઊગતા રવિ જેવું તે અરુણ વસ્ત્ર તેા પહેલું; પછી શશિલતાને લીધે કુચ પદ્દિકાજ બાંધવી ભૂલી ગઈ (કુચ ઉપર પછી એકઠી સાડી જ આવી.)

(૧૮૮) પછી, ગોપીના હાથમાં જ રહી ગયેલી, નિર્મળ મનોહર મોતી પરાવીને વાળેલી અધિઓથી સુંદર લાગતી, કંચુક્રી ઝોઈને માધવે સુન્દર હસતાં હસતાં, (તેની પાસે) આવીને તેના નિર્મળ, અપહુણ્ણો ઉર ઉપસી સાડીના પાલવને સરકાવી દીધા. (અર્થાત્ ઉર-સ્થલ ખુલ્લું કયું; કંચુક્રી પહેરાવવાને મિયે)

(૧૮૯) તત્ક્ષણ, પ્રિયતમના મનભાવતા અંગ-સ્પર્શથી થયેલ હર્ષના ભાસ્થી જેનું અંગ શિથિલ (ઢીલું) બની ગયું છે, એવી એ ગોપીના હાથમાંથી પડી જતી કંચુક્રીને શ્યામ સુન્દર પોતેજ પકડી લીધી.

(૧૯૦) સખિ, માધવે પહેલાં એના બે હાથમાં ખાનુબંધ પહેરાવીને પછી કંચુક્રી પહેરાવી, પછી છોકવામાં સહેલી પડે તેવી ત્રણ અધિઓ (કસો) બાંધી.

(૧૯૧) કમલ-ગર્ભોના ગર્વ હરનાર, હરિના હૃદયની સાહુજિક સૌરભ તે સખિના અંતરમાં એવી પેશી ગઈ કે તેનાથી પુલક સીતકાર અને મોહ ઉત્પન્ન થયો. (અર્થાત્ જેમ કમલની મોહક સુગંધ મન ઉપર અસર કરે અને મનને સુગંધ બનાવી દે, તેમ પ્રિયતમના હૃદયના બાવોડૂપી સુગંધથી, ગોપીના હૃદયમાં એવા બાવો પ્રગટ થયા કે તેનું મન સુગંધ બની ગયું. એટલું જ નહિ પણ પુલક, સીતકાર આદિ ચિહ્નો પણ જણવા લાગ્યા.)

(૧૯૨) તે સમયે તેને પોતાને કેવો ભાવ થયો તે કહેવાને તે કમલનયની અસમર્થ હતી. આસક્તિયુક્ત છતાં (મનમાં સંપૂર્ણ બલુવી છતાં) તે કહી શકે તેમ નહોતું. હે સખિ, હું તેા એટલું જ માત્ર કહી શકું કે તે ગોપી સૌરભાત્મક બની ગઈ. (ભગવત્સ્નેહરૂપી સુગંધ અંતરમાં ઝોતપ્રોત થઈ ગઈ.)

(૧૯૩) હે સખિ (આ લીલા વર્ણવનાર સખી સાંભળનાર સાહેલીને કહે છે કે) આ સાંભળીને તમે વિલક્ષણ વિચારમાં મગ્ન બની ગયા છો. તમારે તેની (તે સખીની) આવી જ બધી વાત અંતરમાં બાલવી. વિચિત્ર ભાવ-સારની સીમા રૂપ અને હરિના રસને સેવનારના અંતરભાવોને વિશેષ સ્પષ્ટતાથી તેા હું કેવી રીતે કહું ?

(૧૯૪) શ્રીલના હાથમાંથી) વસ્ત્ર હેવા લંબાતી કોઈ ગોપીની, અંગમાં ગર્ભ જેવી અતિ સુંદર ભુજલતા, નિજ કંઠેજીના રચુકારો વડે, કંઈક સ્મરણ કરાવતી હતી. (શું સ્મરણ ?) વિલાસ સમયે હસ્ત ચલનથી થતાં કંઠેજીના

રચુકારોનું સ્મરણ કરાવતી હતી તેથી પ્રભુને રતિભાવ-રમણેચ્છા પ્રગટી, એમ પછીના શ્લોકમાં કહે છે.)

(૧૯૫) (ગોપીએ આમ હસ્ત લંબાવ્યો ત્યારે) પ્રભુને હૃદયમાં પ્રચુર રતિભાવ-રમણેચ્છા પ્રગટ થઈ અને લીધે આપેનાં નેત્રો અપલ બન્યાં, અંગ ઉપર રોમાંચ થયાં, અને હસતાં-હસતાં, પોતાના શોભામાન નખથી, સુન્દર કમલ-સુકોમલ હસ્ત વડે, તે સખીની મૃદુ હૃદયોને ગાદ સ્પર્શ કરતાં, વિકારયુક્ત બનીને, તેને વસ્ત્ર આપ્યું.

(૧૯૬) હે સખિ, ત્યારે પ્રિયાના મનોહર સ્પર્શને કટાક્ષથી જેમને હર્ષ ઉદ્ભવ્યો, એવા પ્રિયતમના હૃદયમાં કોઈક મર્મભાવ સહસા પ્રગટ થયો. તેવી જ રીતે એને (સખીને) પશુ અતિ અદ્ભુત વિશેષ મધુરતાયુક્ત ભાવ પ્રગટ્યો, જેથી કરીને તે તત્ક્ષણ રસ-સાગરમાં ડૂબી બની ગઈ.

(૧૯૭) (શ્લોક ૧૯૫ સાથે સંબંધ છે) ત્યારે એ કમલનયની, તે સ્મરમય પોતાની હૃદયેલી (જે પ્રિયતમને જાણ્યાંથી તે) પોતાની છાતી ઉપર હાથ મૂકીને નેત્રો મીચીને, રોમાંચિત થઈ એ હસતા બન્યાં બંનેને જે પરવશ બનીને, પ્રિયતમ વડે, એકદમ પ્રત્યક્ષ ચિરસમય આલિંગન પામી હોય, અને સંલોગ-સુખ પ્રાપ્ત કર્યું હોય, એવી બની ગઈ. (અર્થાત્ પ્રિયતમે ગાદ દબાવેલી અને તેની ઉરસ્થલ બનેલી પોતાની હૃદયેલી, પોતાના વસ્ત્ર-સ્થલ ઉપર દબાવવાથી, બંને પ્રભુએ સાક્ષાત્-આલિંગન કર્યું હોય, અને રમણુસુખ આપ્યું હોય. એવું સુખ પોતાના મનના ભાવ દ્વારા તેલું પ્રાપ્ત કર્યું.)

(૧૯૮) સખિ, શ્રીકૃષ્ણ રસિકરોમણિ હોવા છતાં, તે પ્રિયાને બધાં આંતરિક રતિ-

ચિહ્નોથી ચિહ્નિત અને પાહા સ્મૃતિ રહિત ઝોઈને વિસ્મય પામ્યા. (ભાવાર્થ—એ સખિ આંતરિક સંલોગ સુખ, પ્રિયાના સ્પર્શ'લા પોતાના હસ્તના સ્પર્શમાત્રથી અનુભવી રહી હતી, આ એક અદ્ભુત ઘટના હતી.)

(૧૯૯) (શ્લોક ૧૯૫માં જે વસ્ત્ર આપ્યું તે સખિના હાથમાં જ રહ્યું હતું તે વસ્ત્રની આમાં વાત કરે છે) તે સખિના હાથમાં મળેલા (આપેલા) વસ્ત્રને જ્યારે પ્રિયતમે પોતાના હાથ વડે પકડ્યું ત્યારે તે સખિનાં નેત્ર-કમલ વિકર્યાં, તેલું સીતકાર કર્યો, અને કંપ અનુભવ્યો (ત્રાંતરિક સંલોગ સુખ લઈને બલ્લે અમકીને બગ્યાં થઈ)

(૨૦૦) આર્થ્ય, આનંદ, હાસ્ય, કંઈક લક્ષ્મી એવા વિવિધ આશયો (મર્મ-ભાવો) વડે, સાંને ઊભેલા પ્રિયને તે નેત્ર-પ્રાન્તોથી (કટાક્ષથી) ભેવા લાગી. (ઝોઈ રહી)

(૨૦૧) ત્યારે લક્ષ્મી વડે કંઈક સંકોચાતી પોતાની કમલનયની પ્રિયાને ઝિઈને તેનું વસ્ત્ર તેને સત્વરે પહેરાવ્યું.

(૨૦૨) ત્યારે વિવિધ પ્રકારના રસભાવની ભાવના કરતી એ કમલનયનીનાં નેત્રો, સૌંદર્યોનાં ધામ રૂપ પ્રિયતમનાં નેત્રો સાથે, કમર: દઢ બંધન અપહાર ગયું. (અર્થાત્ ઉભયના નેત્રોનું તાટક લાચુ) તે સમયે સખીના મનમાં એકદમ એવો ભાવ થઈ આવ્યો કે પ્રિયતમ એકાંતમાં મળે તેા આમ કરીને આમ આ વસ્ત્રની અધિ છોડી નાખે ! એમ વિચારતાં તેલું પોતે જ તે પ્રમાણે કરી દીધું. (અર્થાત્ પોતાના કટિ-વસ્ત્રની અધિ પોતે જ છોડી દીધી.)

(૨૦૩) ત્યારે પ્રિયાએ (પોતાની) પગમાં પડેલા વસ્ત્રને ઝોઈને, અને (પછી) એકદમ પ્રિયતમના

સુખ સાચું જોઈને, લગ્નથી ઉદ્ધવેલા હાસ્ય પૂર્વક નજર નીચી કરી દીધી. એકદમ હાથ વડે વચ્ચેને લઈ લીધું. પણ ઉત્પન્ન થયેલા આનંદના ઉદ્ગમને લઈને એ વચ્ચે ત્વરાથી પહેરાવતું બાન એને રહ્યું નહિ.

(૨૦૪) ત્યારે હુષ્કાંથી પાસે આવીને, જેની સ્મિતશોભાથી કામદેવ લગ્નય છે એવા પ્રિયતમે, પોતાના સુંદર હસ્તમાં લઈને એ વચ્ચે તેને પહેરાવ્યું. (સખીએ પોતાને હાથે પોતાની વસ્ત્રથયિ ઝોલી દીધી, હાથમાં લીધું છતાં પહેરાવતું બાન નથી—આ બધું જોઈને પ્રભુને હાસ્ય તથા હુષ્કાં પ્રગટ થયો છે એમ કહે છે.)

(૨૦૫) હવે બીજી ગોપીની વાત વર્ણવે છે.) કોઈક રસાંગીએ, પોતાની પાસે જીલેલી કોઈ સખીને (જન્મના આભૂષણ રૂપ જેવું) અંગ છે એવી સખીને વચ્ચે આપતાં પ્રિયતમના હસ્તકમલવત્ પ્રતિબિંબ પોતાના સ્તનમંડલમાં પડતું જોયું. તે વખતે તત્કણ એને એમજ લાગ્યું કે પ્રિયતમ મને જ વચ્ચે આપી રહ્યા છે. (બીજીને આપતું વચ્ચે પોતાને જ આપાય છે એમ લાગ્યું તે તેના મનની કલ્પનાથીજ ભાવવશતાની સ્થિતિ સૂચવે છે.)

(૨૦૬) તે વખતે જ તેવું અંગ શોભાચિત થયું. બંધે કોડા કરતી હોય તેમ નેત્ર-પ્રાન્તો નખી ગયા અને હસી ઊઠ્યા. તેના બંને મનોહર નેત્રો-વિકસિત થયાં. અહા! હુષ્કાં પ્રચુરતાથી અંગ એવું શિથિલ થઈ ગયું કે તેના હાથમાંથી નીલી (વચ્ચે, અધિષ્ઠા) સરી ગયો તેની પછી તે રસભરેલા અંગવાળીને ખબર પડી નહી.

(૨૦૭) તે જ પ્રમાણે જેમ ગોપીને વચ્ચે સરી ગયાની ખબર પડી નહિ, ભાવવશ બની ગઈ, તેમ પ્રભુને પણ થયું. થોડીવાર સુધીમાં સુંદર પુતળીની

જેમ ચિત્રમાં ચીતરેલી હોય તેમ સ્થિર બિંબી રહેલી પ્રિયાને પોતે જોઈ જ રહ્યા. તેવું પૂર્વવૃત્તાંત (પૂર્વ જન્મની અભિલાષા અને પોતે-આપેલું) વરદાન બહુલા હોવાથી, તેના ભાવથી પહેલાં પણ પોતાને સંતોષ થયેલા હોવાથી “અને હવે હું શું આપી દઈ?” એ આબતમાં એ ઉદારમૂર્તિને પ્રાપ્ત થઈ પડતાં તેના સાચું જોઈ રહ્યા અને તેને વશ બની ગયા.

(૨૦૮) હે સખિ, તે વિકસિત નેત્રકમલવાળી પ્રિયા, પ્રિયતમના આ પ્રકારના ભાવને જોઈને (દષ્ટિ દ્વારા બાહ્યી લઈને) સંતપ્ત બની. જેવી જલ વિનાની માછલી બને. (પ્રિયાના હૃદયમાં રસદાન કરવાનો ભાવ પ્રગટ થયો છે છતાં પોતે તે લઈ શકતી નથી. એ વિચારે જલહરિત મીનવત્ સંતપ્ત થઈ.)

(૨૦૯) હે સખિ, હરિના ભાવભરપૂર સમુદ્રમાં મગ્ન થયેલી તેને, સામે પ્રિયતમ જીલેલા છે એટલું પણ બાન રહ્યું નહિ.

(૨૧૦) હે સહચરિ, તેને તેવો ભાવ બાહ્યીને, પ્રિય પોતે તે સહન કરવાને અશક્ત બન્યા. (ગોપી સંતપ્ત થઈ તે પ્રભુ સહી શક્યા નહિ) પ્રવચના ભારથી જેમ સખી સહન કરવાને અશક્ત બની હતી તેમ, (પ્રભુ પણ અશક્ત બન્યા.) તરત જ આવીને તેના વિપુલ (વિસ્તૃત) કંઠ-પ્રદેશમાં સુંદર રીતે વચ્ચે પહેરાવ્યું અને પછી કટિચિખલા ગાંધી આપી.

(૨૧૧) એ સુસુખી એ જોયું કે પ્રિયતમ સામે જ ઊભા છે અને વચ્ચેના પાલવને સત્વરે મસ્તક ઉપર ધરાવી રહ્યા છે. ત્યારે તેણે પ્રિયતમને છાતી ઉપર વચ્ચેના પાલવ ગોઠવવા પ્રેર્યાં. અને આમ થતાં તેનો તાપ નિવૃત્ત થયો.

(૨૧૨) (વળી) કોઈક પ્રિયા વિચારવા લાગી કે સુકુમારીને પ્રિય આમ સ્પર્શ કરી રહ્યા છે અને પણ આતુર કેવી રીતે થાય ?

(૨૧૩) (ઉપર જણાવેલી પ્રિયા) મનોરથના સામરિમાં રૂબરૂ-મારવાથી ધીરુ બધું બૂલી લીધું બંધે (અરેખર) પ્રિયનો સ્પર્શ પ્રાપ્ત થયો એવો ભાવ થઈ આવતાં, પુલકિત બની.

(૨૧૪) હે સખિ ! ત્યારે કોઈક રસયુક્ત મનુષ્યવૈકલ્યે ભાવ વડે તે ગોપી અતિ શિથિલ અંગવાળી બની ગઈ અને શરદકમલના ગર્ભની શોભાવાળી (સુંદર લાલ રંગની તેજસ્વી) નીલી એ કૃશાંગીના બે હાથમાંથી સરી ગઈ.

(૨૧૫) પછી પ્રિયતમે-સ્મિતની શોભાથી મનુષ્યને સંમોહિત કરતા પ્રિયતમે-એ કમલ-મોહને તેની પાસે આવીને) પ્રેમની પૂરથી વિશ્લેષા બનીને, તેને પણ વચ્ચે પહેરાવ્યું.

(૨૧૬) એક પણ પ્રિયા સાથે એ કરુણાનિધિએ વીણા કરી તે બંધી જ કહેવાતું મારે માટે શક્ય છે તો બધાં ગોપીજનો સાથે એ જે કયું તો કહેવાય જ કેવી રીતે ?

(૨૧૭) હે સખિ ! જે ગોપીના મનમાં જેવો વચ્ચે તેની સાથે તત્કણ તેજ રીતે (તેના વચ્ચે) લીલા કરતાં કરતાં, એ અતિ આદર, હાસ્યયુક્ત દષ્ટિવાળા પ્રભુએ જે હેરાચંદ્રો તે ચોચ જ છે. કેમકે એ ધનરથામ આ પોતે જ, નવધન સાથે શોભતી વીજળીએ આ પોતે જ પ્રિયાઓના ભાવરૂપી સસુદ્રના વિચિત્ર સુખતરંગોના (અદ્ભુત મોઝાં મોઝાં ચોભઓના) વશામસ્થાન રૂપ છે. (અર્થાત્ બધાં ગોપીજનોના ભાવભરપૂર પ્રિયતમમાં જ આવીને સમાઈ રહ્યા છે.)

(૨૧૮) હે સખિ, રસ-સાગર એવા પોતાનામાં, સુખાશ્લિષ્ટોના સુખચંદ્રની દષ્ટિ પડવાથી, જે નિબંધપદ અને રનેહસાગરની ભરતી સુધી તે રસરનેહ કુમારિકાઓમાં પડ્યો અને તેમને ભીજીવીને ગોપીઓનાં-સ્થિર અને સહજ જનેહની સરિતા રૂપે તેવું એક્ય પ્રાપ્ત કરતો (બધાનાં રાગ એકત્ર થતો થતો) કરી પાછો નિજ સહન હરિમાં પ્રાપ્ત થયો. (અર્થાત્ પ્રભુ પોતે રસસાગર છે તેમાં ગોપીજનોના રનેહ તેની દષ્ટિ દ્વારા ભળ્યો અને આધિક્ય થતાં તેની ભરતી થઈ. તેનાથી ગોપીઓને ભીજવી દીધી, પાછા સ્થિર સહજ રાગ રૂપે તે રસ એકત્ર થઈ પ્રિયતમમાં આવી સમાયો.) [ભાવાર્થ પ્રભુના રસ સામે ગોપીજનોને રનેહ ભળ્યો કરી એ રનેહ અને રસ ગોપીઓના ઉપર વસર્યો. ગોપીઓ તેથી જીભાઈ ગઈ, રસમગ્ન બની ગઈ. એમનો ઉચ્છલિત રસ અને રનેહ સ્થિર બન્યો અને સહજ રનેહ રૂપે પુનઃ પ્રભુમાં ભેડાઈ ગયો. આ દ્રના આકર્ષણથી સાગરમાં ભરતી થઈ છે, એ સાગરવત્ જલ મેઘરૂપ પાણી વસરે છે, ત્યાંથી સરિતાઓ વહે છે ને તે માછી સાગરમાં ભળે છે આતુર રૂપક આંખીને ગોપીજનોના તથા પ્રભુના મનોભાવોતું વર્ણન કર્યું છે.]

વચ્ચેપરિચાનલીલા અહીં પૂરી થાય છે

(૨૧૯) હે સખિ, શું અહીં બગવાને એમને વચ્ચે પહેરાવ્યાં કે પોતાનો રસસવરવતું (જમાવ રસવતું) તેમને દાન કર્યું કે ચોવનદાન કર્યું એ ખરેખર નિશ્ચય કરવાતું શક્ય નથી કેમકે તે સમયથી મધુર મધુર ભાવો એક સાથે (સ્નેહનામાં) પ્રગટ થવા લાગ્યા. (અર્થાત્, મુઠા-મુઠા પ્રકારના ભાવો એક સાથે પ્રગટ થવાથી એ ચાતુર પ્રકારના છે તે નિશ્ચય થઈ શકે નહિ. વચ્ચે પહેરાવવાથી રસદાન કરવાથી એ ચોવન પ્રાપ્ત કરાવવાથી ભાવો રસદાન કરવાથી એ ચોવન પ્રાપ્ત કરાવવાથી ભાવો કઈ રીતે થતા તે નક્કી થતું નથી. આ બધું જ આપ્યું એવો આશય છે. વચ્ચે પહેરાવવાને વિષે

જે એક ભાવ પ્રગટ થાય તે તેમના નેત્રમાં આવે અને કટાક્ષ દ્વારા, એજ વખતે એ ભાવ પ્રિયતમના હૃદયમાં પહોંચી જાય, વળી ણીએ ભાવ ગોપીના હૃદયમાં, નેત્રમાં અને નેત્રકટાક્ષ દ્વારા પ્રિયતમના હૃદયમાં અનુભવાય, એમ એકી વખતે અને કમશઃ એ ભાવોના પ્રભુ પણ અનુભવ કરે છે.

(૨૩૪) એ ગોપીજનોના ભાવો પોતાના હૃદયથી જાણીને પ્રભુ તેમને વશ થયા. ગોપીજનોનો સ્વભાવજ એવો જાણી ગયો છે કે તેમને અન્યા-સહિત રહી નથી, (અનન્ય અન્યા છે) અને એ બધાં ભગવાના ચરણકમલના સ્પર્શનીજ (ભગવત પ્રાપ્તિનીજ) અભિલાષાવાળાં બન્યાં છે; આ જાણીને એમનું અભિલાષિત સુખ આપવાને અને પોતાનું ઇચ્છેલું સુખ લેવાને પ્રિયતમ હાસ્યપૂર્વક કહેવા લાગ્યા. (સ્લોક ૨૩૭ સાથે સંબંધ).

(૨૩૫) ગોપીઓએ પોતાનાં નેત્રકમલોના કટાક્ષ વડે, અતિ ઉદાર, અત્યંત ગૂઢ અને મધુર મધુર ભાવોને ક'ઈ દૃશ્યી દર્શાવીને, નિજસ્વામીનું સમગ્ર ચિત્ત લોભાવીને, પ્રિયને પોતાને વશ કરી લીધા. ત્યાં હવે શા અંતરાય બાકી રહ્યો ?

(૨૩૬) અને જેને માટે પોતાનું સર્વસ્વ છે એવા પ્રિયતમ પોતે જ સામે લેબા છે, દહિટપથગત થયા છે (પોતાની દહિટ તેમનામાં લાગી રહી છે) અને પોતાના નેત્રોના ભાવોના સચ્ચ રૂપ બન્યા છે, (પોતાના ભાવો પ્રિયના હૃદયમાં વસ્યા છે) એ વધુ યોગ્ય થયું છે કેમકે તેથી કરીને (બંનેની દહિટના મિલનથી પ્રિયતમ પોતે જ તેવા તેવા ભાવો અનુભવી રહ્યા છે.)

(૨૩૭) (હવે પ્રિયતમ કહે છે:-) હે પ્રિયાઓ, તમારાં રસમય નયનસાગરનાં, ઊછળતાં કટાક્ષ-રૂપી મોભાઓ વિવિધ ભાવોરૂપી રત્નોને બહાર

કે અત્યંત ધનવાન બનીને (વશેષ ઉદાર મનવાળો બનીને સતોષ પ્રાપ્ત કરીને (હવે) ક'ઈક કહું છું.

(૨૩૮) તમારા મનના ભાવો જાણીને હું મારી વાણીને ચપલ બનાવી રહ્યો છું. (અર્થાત કહી રહ્યો છું) પરંતુ તમારામાં તો તે દિશર છે. (એ ભાવો તમારા પોતાના જ છે અને દંડ છે) છતાં, તમે ક'ઈ પણ યોદ્ધીને બતાવતા નથી એ આશ્ચર્ય છે !!

(૨૩૯-૪૦) તમે અન્વેષણ કરેલી (શોધેલી) એવી તે ઇષ્ટદેહી કાત્યાયનીએ ત્રત નિયમ અને પૂજનથી સંતુષ્ટ થઈને પ્રસન્ન થઈને આપણા બંનેના કાર્ય માટે, પોતપોતાના લાંબા સમયથી એકત્ર કરેલા એકાંતિક-ગુપ્ત મનોરથો પૂર્ણ થવા માટે, એવું ક'ઈક ક્ષેત્ર આપ્યું.

(૨૪૦) કે જેના વડે અત્યંત વૃદ્ધિ પામેલા ભાવવાળા તમેએ, લાંબા સમયથી તમે દરેકે મને પતિ તરીકે પ્રાપ્ત કરેલો તે, બંધુ કે મારા વડે તમારું પાણિ-ગ્રહણ થઈને એ ઇચ્છા સિદ્ધ થઈ હોય તેમ, સ્વાભાવિક રીતે જ (તમારા) પોતાના ચિત્તમાં મને જ જાણીને (અર્થાત હું જ તમારા મનમાં ગિરાતું છું એ જાણીને) માલા, ચંદન, પુષ્પસમૂહ (પુષ્પો), તાંબુલ, વગેરે દ્રવ્યોથી મારું જ પૂજન કર્યું છે; બંધુ કે હું જ તમારી સામે પ્રગટ થયો હોઉં તેમ, પ્રેમદ્રાં ભાવ્યુક્ત થઈને, સર્વાત્મભાવે કરીને, મારું જ પૂજન કર્યું છે. (કાત્યાયની પૂજન મિષે મારું પૂજન કર્યું છે.)

(૨૪૧) હે સુનયનીઓ, આતું પૂજન તો કેઈપણ રથેણે (કદી) થયું નથી, યશો નહિ, અને યતું પણ નથી. કેવું પૂજન? જેમાં પોતાના આત્માથી માંડીને સર્વસ્વનું નૈવેદ્ય કરવાનું હોય, જેમાં આ વિવિધ પ્રકારના રસથી બારેલાં અને

પુષ્પો બની જાય (નેત્રે રૂપી પુષ્પો) અને એમ જ હું-પૂજને ગ્રહણ કરનાર-પ્રલક્ષ પ્રગટ થાઉં, આતું પૂજન તો સાચું જ મૂતોસ્થવિ (થયું નથી ને યશો પણ નહિ.)

(૨૪૨) (હવે) મારા ચિત્તમાં એવા વિચારો ઉદ્ભવે છે કે—આમની પૂર્વ-પૂજા (કાત્યાયની પૂજનનું) ફલ ખરેખર શું હોઈ શકે? કેવી રીતે હોઈ શકે ?

(૨૪૩) એ કે એઓ તો એમની પૂર્વપૂજાના ફલરૂપે આને જ (મારું પૂજન પ્રાપ્ત થયું તેને જ) નિશ્ચયપૂર્વક માને છે તેઓને આજ ફલ પ્રાપ્ત થયું યોગ્ય છે, બીજું નહિ.

(૨૪૪) (ભાવાર્થ) સાધનથી ફલ વધારે હોય (જેમ વૃક્ષ એક ઉછેરે, ફલ ઘણા આપે, તેમ) તો આ તો આતું એકજ ફલ થયું. એમ કેમ ? આ પ્રકારની વિશેષ ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છાવાળી (લાલસુક્રતા) જેટલી વાણી હોય, તે અનુભવ થતાં, ખોટી (શૌભ નુક્રિત-ગતિવાળી) સિદ્ધ થાયો. (અર્થાત કાત્યાયની ત્રતરૂપી એક સાધન, અને પ્રિય મિલનરૂપી એક જ ફલ આમ બન્યું. પરંતુ એક સાધનમાં અનેક ફળ મળવા જોઈએ. આ એકજ કેમ મળ્યું ? એવું લેલ કરીને ગોપીઓને બે કહેલાં હોય તો, હવે પછી તેમને મિલન ઉપરાંત, અનેક પ્રકારના લીલા-વહારો રૂપી ફેલો પ્રાપ્ત થવાના છે. એ અનુભવ થશે ત્યારે, 'એક સાધન અને તેનું એક જ ફલ' એ વાત ખોટી પુરવાર થવાની છે.

(૨૪૫) (ભાવાર્થ) અત્યારે તો નિવેદન, પછી આગળ જતાં ભોગરૂપી ફલ-એમ તે બંનેમાં ભેદ પડે, એમ માનવાનું નથી. પૂજને અતે જ મારે ભોગ રહેલો છે. [અર્થાત હમણાં ત્રત કર્યું] એ સાધન અને પછી વિહાર-લીલા-મખ પ્રાપ્ત થશે

ત્યારે ફલ થશે એવો ભેદ નથી. આ માર્ગમાં સાધન અને ફલનું એકય છે. જે સાધન તે જ ફલ-ત્રત કરતી વખતે પણ પ્રિયતમનું સુખ તેમણે અંતરમાં અનુભવ્યું જ છે. (મો પ્રકારનું વર્ણન અગાઉ આવી ગયું) તત્તાને પણ વચ-આદિ મિષયથી પ્રિયનું સુખ મળ્યું, એ વર્ણનું જ છે, અને પછી પણ રાસાદિ સમયે વિશેષ પ્રકારનું સુખ મળવાનું જ છે.)

(૨૪૬) હે મુગાક્ષિ, હવે અહીં આ મારું આશ્ચર્ય તો જુઓ, સાધન તમે કર્યું અને મારું ઇચ્છિત ફલ મને મળ્યું.

(૨૪૭) અને સખીઓ, હું તો એમ જ મારું છું કે તમે ત્રતનો આરંભ કર્યો તે મારી ખાતર કર્યો છે. જેથી કરીને મારું વાંચિત ફલ ખૂબ ખૂબ મને મળ્યું છે. તેમજ મળશે,

(૨૪૮) ના, નહ એમ નહિ. તમે ત્રત તો તમારે પોતાને માટે જ કર્યું છે એ નહીં પરંતુ તમે તે જ છું છું. (પરમ સ્નેહને લીધે આપણું એવું એકય છે અલેહ છે.) એટલે તમારું કરીને જ તમારા ત્રતનું ફલ મને મળ્યું.

(૨૪૯) આમ તમારા પૂજનથી સંતુષ્ટ થયેલો હું બીજાઓને દુઃપ્રાપ્ય એવું આ વરદાન તમને આપું છું. હું હમેશાં તમારો મળ્યો છું; તમારી સાથે સ્નેહસંબંધમાં એકાયેલો છું; તમારે વશ બની રહ્યો છું.

(૨૫૦) (હવે વરદાન આપતાં કહે છે:-) તો તમે આ લોકપ્રસિદ્ધ શરદ સંતુષ્ટી રાત્રિઓમાં મારી સાથે રમણ કરશો. (શરદ રાત્રિઓ લોકોમાં પણ વધ્ય માટે યોગ્ય ગણાય છે) એ રાત્રિઓનું સૌન્દર્ય કેવું હશે ? તો કહે છે મોગરાનાં ખીલેલાં પળેપાંડરે જાહે તે રાત્રિઓ હશે. મારી સાથે

રમણ સર્વાત્મભાવે કરીને જ પ્રાપ્ત થાય છે. તમે પણ એવા સર્વાત્મભાવ પ્રાપ્ત કરીને મારી સાથે રમણ કરશો. [લૌકિક શારદ 'રાત્રીઃ—એમ કહેવાતું પ્રયાજન એ કે અલૌકિકમાં સર્વશ્રુત સદાકષણ છે. પરંતુ, લોકોમાં જેને 'શરદ' શ્રુતીના રાત્રિઓ કહે છે તે સમયે વળી અલૌકિક નિત્ય-સિદ્ધ-રાત્રિઓમાં સર્વાત્મભાવે મારી સાથે રમણ કરશો ત્યારે લૌકિક શારદ રાત્રિઓ હારણ કરી રહી હશે.]

(૨૫૧) વળી એ રાત્રિઓ કેવી હશે? ઉદય પાંખતા નિષ્કલંક ચંદ્રનાં સુન્દર અરુણ નૂતન કિરણો વડે વૃદ્ધાની પશ્ચિમી અરુણરંગી બનવાથી, નવીનતા લાગવાથી, એ રાત્રિઓ મનોહર બની હશે.

(૨૫૨) એ સમયે ચંદ્રના ઉદયને મિષે, મારો ભાવ ઉદય થશે અને ચંદ્રનાં અરુણ કિરણોને મિષે મારો અનુરાગ ઉત્પન્ન થઈ, વનની વૃક્ષવેલ-ઓતું રંજન કરશે. (૧) રંજન-રંગુ' તે (૨) રંજન-પ્રસન્ન કરવું' તે [અલૌકિક ચંદ્ર પ્રભુના મન: સ્વરૂપ છે તે મનના ભાવરૂપ ઉદય પામશે અને મારા અનુરાગથી સર્વકાંઈ સ્થાવર જંજમ પદાર્થો રંગાઈ જશે. તમે (ગોપીજનો) તો એ પ્રેમથી પ્રભાવિત થશો જ પણ વનની વૃક્ષવેલિઓ પણ પ્રસન્ન થઈ જશે. રમણ માટે આતું આનંદ-મય વાતાવરણ પ્રાપ્ત થશે.]

(૨૫૩) સુન્દર નીલકમલોની હારોતું ઊડતા ભમરા સેવન કરતા હશે તે વડે એવું સૂચવાશે કે તમારા વિશાલ નીલ નેત્રોમાં માડું રમણ સત્વર થશે. (અર્થાત્ હું તમારાં નેત્રોમાં રમી રહીશ-વળી, એ રાત્રિઓ અગાઉથી જ હર્ષપૂર્વક એવું કહી રહી હશે કે, ઉપર ઊગેલા સુધાકર (ચંદ્ર)ને લીધે પ્રાપ્ત થયેલા ભરપૂર હર્ષ વડે, ઉત્તમ પ્રકારનું સુન્દર રમણરુપ પ્રાપ્ત થશે.

(૨૫૪) નીલકમલના મકરંદનું પાન કરીને ઉન્મત્ત બનેલા: ભ્રમરો, અતિ મધુર બંકાર કરશે તે ઉપરથી સૂચવાશે કે તમારા: રનેહરૂપી અમૃતકી પ્રમુદિત બનેલો (હર્ષયુક્ત બનેલો) હું-ઉચ્ચ સ્તરે એ રાત્રિઓમાં તમારી સાથે ગાન કરીશ.

(૨૫૫) કમલપુષ્પની દરેક પાંખી ઉપર એકેક ઉન્મત્ત ભ્રમર બેસશે અને એ ભ્રમરોતું મંડલ (વતુંલ) દરેક કમલ ઉપર શોભી રહેશે એ ઉપરથી જણાશે કે (એ રાત્રિઓમાં, મારી સાથે) તમે પણ આમ મંડલાકાર બનીને રાસ કરશો—અમર્યાદ સમય રમણ કરશો.

(૨૫૬) મિઠાઈ ગયેલા કમલમાં પણ, અતિ આસક્તિને લીધે, ભ્રમર જેમ પ્રવેશ કરવા ઇચ્છે તેમ હું પણ તે સમયે તમારા મઠ—ઘેનથી સંકેત્યાથેલાં નેત્રોમાં (નેત્ર કિરણોમાં) અનુસરીશ એવું એ રાત્રિઓ સૂચવશે.

(૨૫૭) હે કૃશોદરીઓ, તરુપલ્લવો નીચા નમવાથી તેના ઉપર લાગેલાં પુષ્પપુષ્પો છાંખાં થઈ બંધ, છતાં તાગમાં આવેલ ભ્રમરો (નીચે રહીને પણ) તેના રસનું પાન કરશે, તે ઉપરથી આપણા વિપરીત રમણનું સૂચન થશે. આવી એ રાત્રિઓ હશે.

(૨૫૮) જેમ ભ્રમરો, નગીને લિપ્તા થયેલા પુષ્પગુચ્છ ઉપર બેસે અને તેમના બેસવાથી, પુષ્પમાંથી મકરંદ ખરીને ભ્રમરોં ઉપર છાંટાય, એવી રીતે જલવિહાર સમયે તમે મારા ઉપર જલસિંચન કરશો (જલ છાંટશો).

(૨૫૯) એ રાત્રિએ ચંદ્રોદય સમયે, ચંદ્રનાં કિરણોને અરુણ રંગ વનમાં પ્રસરશે તે બધું કે નૂતન પ્રકારના કામાનલરૂપ જાતન લગેલાગશે. (અર્થાત્ એ ચંદ્રકિરણરુપિત વન કામને પ્રગટ

વશે અને જેમ પવનની લહેરીઓથી ઠાવાનલ નાશ અધિક પ્રજ્વલિત થતો બધ તેમ ત્યાં પાંખીશીતલ-મંદંસુગ-ધયુક્ત વાયુથી, એ કામાગ્નિ ગેરબંધીને અધિક પ્રજ્વલિત થતો જશે (અર્થાત્ પવનની લહેરીઓ વાતાં, અંતરમાં કામનું પ્રગટ થશે) એવી એ રાત્રિઓ હશે.

(૨૬૦) યજ્ઞાસ્નાન કરીને પવિત્ર થયેલો મનુષ્ય વૃક્ષપલ્લવોને તમારી સાદીના પાલવોને, તમારા સુગંધારોને—સમય વનને ડરતાં ડરતાં ધસ કરતો હોવાથી એ સૂચવાશે કે એ બધું તમારા માટે જ સિદ્ધ થયું છે. [અર્થાત્ એ સમયે મહામંવનશ્રી અને અન્ય પદાર્થો તમારે માટે જ અલૌકિક વિહારસામગ્રી રૂપે] સિદ્ધ થયેલ હશે. તેમ અહાભાગ્યવતી બનશો. મોટાઓની વસ્તુઓને તમે ભક્તિ તો સ્પર્શ પણ ન કરી શકે. પરંતુ યજ્ઞાસ્નાનથી પવિત્ર થયેલો હોઈને, પવન બધાંને ત્યાં ડરતાં સ્પર્શ કરશે એવી એ રાત્રિઓ (તો સ્પર્શ'કે એ રાત્રિઓમાં શીતલ વાયુ મંદ ગતિએ વાશે.)

(૨૬૧) અગાઉ શિવલ દ્વારા કામને બાળવામાં આપણે હતા પરંતુ, તે જ વખતે તમારી દર્દિ તમા ઉપર પડતાં, તે જીવિત થયેલો. પવનને મિષે તે કામદેવનો પ્રાણુજ એ સમયે વહન કરશે; એવી એ રાત્રિઓ હશે. [અર્થાત્ એ રાત્રિઓમાં તમે ત્રિવિધ પવન, કામરસનું ઉત્ક્રીપન કરી પવન આપશો.

(૨૬૨) એ વાયુ શીતળ મંદ સુગંધવાળો, જેમ ત્રિશુભયુક્ત, એ બાબતને હવે ખીલ નાખવા વલ્લવે છે:—

હે સખિ, અગ્નિ સાથેની પોતાની મિત્રતા વધીને, કામદેવ સાથે મૈત્રી બાંધીને, આ પવન વાઈ રહ્યો હશે, એમ હું માતું છું. તેથી

અગ્નિ પોતાનો શત્રુ છે એમ માગીને, પોતાની સાથે એવી શીતલતા લઈને વહેશે કે જેના વડે સમય પદાર્થો સત્વર ઠંડા પડી બંધ. (અર્થાત્ પોતાના શત્રુ એવા અગ્નિનો નાશ થઈ બંધ; એટલે કે સવંત સુખદાયક શીતલવ્યુ પ્રસરી બંધ.) વળી, પોતાની પ્રિયાને માટે પુષ્પોનો પરાગ ધોરીને ઘેરાવી જેમ સવ્ય મદગતિથી ચાલતો હશે. (સુગંધયુક્ત અને મદમંદ પવન વહતો હશે.)

(૨૬૩) વળી, એ રાત્રિઓ કેવી હશે? સુંદર ચંદ્રપ્રકાશમાં, મંદ પવન સાથે આવેલ રંગબેરંગી પુષ્પમાલાની પાંખીઓ ખરીને, તેનાથી ભૂમિ છવાઈ ગઈ હશે. એવી એ રાત્રિઓમાં રાત્રિઓમાં તમે મારી સાથે રમણ કરશો.)

(શ્લોક ૨૫૦ થી ૨૬૩ સુધી) ૧૪ શ્લોકોનું કુલક અર્થો પૂરું થાય છે.)

(૨૬૪) એ સમયે તમારા પુષ્પનું સૌંદર્ય ડેવું હશે? આકાશમાં ઊગેલા નિર્મલ ચંદ્રમાં, (તમારાં નેત્રો સાથે સમ્ય માટે) જે બે ખંજન પક્ષીઓ અથવા બે નીલકમલ અથવા તો બે મત્સ્ય સૂકવામાં આવે તો, કદાચ તમારા આખા મુખ સાથે ચંદ્રને સરખાવી શકાય. (અર્થાત્ તે સિવાય ચંદ્રની ઉપમા પણ તમારા મુખને આપી શકાય નહિ, એવું તે સૌન્દર્યયુક્ત બનેલું હશે.)

(૨૬૫) (શબ્દાર્થ) હે સખિ, રાત્રિઓની અનંતતા છતાં પણ, એ તેમજ કમશ: અનંત ન બને તો બેમાંથી એક ચંદ્ર (નેત્રો) નાથ બને. મારા પ્રત્યેક અંગ નામક નવરજનીઓ બે ઉચિત ન હોય તો આ મુખને મિષે ઉદય પામેલાં તેના શ્વેત કિરણો હોય.

(૨૬૬) (ભાવાર્થ) માડું અંગ મિષ છે તો તમે (તેમાંથી ઉત્પન્ન થતી) વીજળીઓ છો. મેઘ-

માંથી વીજળી ક્ષણે ક્ષણે ઉદ્ભવતી નથી. દૃષ્ટિ વડે તમે દ્રશ્ય બંધો છો તેમજ સતત મારામાં સ્થિતિ (પણ) રહે છે. (એમ હોવાથી) આ ભાવ-સંચય અન્યથા થશે નહિ, તે ભાવનું જે જ પોષણ કયું છે. (તમારી મારામાં સ્થિતિ હોવાથી, મારા વડે જ તમે-તમારો ભાવ પોષાયેલા છે. દૃષ્ટાન્ત રૂપે-એમ માતાના ઉદરમાં સ્થિતિ હોવાથી બાળક તેના વડે પોષાય છે, તેના લાવેથી ભાવિત બને છે, અને તે જીવનભર રહે છે. એ યુલ્લા જતા નથી. તેમ ગોપીજનોના મનની સ્થિતિ સતત પ્રભુમાં હોવાથી આમ બનશે.

(૨૬૭) તમારા નીલનેત્રપ્રતીમાંથી અધકાર અને મુખઅન્ત્રીમાંથી પ્રકાશ એમ આ બંને અધકાર અને પ્રકાશ-એક સમયે પ્રસરી રહ્યા છે; આ શું? તે હું વિચારી રહ્યો છું. જતી વખતે અહીં અન્ય દૃષ્ટિથી પગહું પણ મુકાત નહિ. તમારા કરેલા મતરૂપી સાધનથી આ પ્રમાણે અહીં શોક યાત.

(૨૬૮) તમારા નેત્રકટાક્ષનો સ્પર્શ પ્રાપ્ત કરનાર પણ આવો અસલ ભાવ પ્રાપ્ત કરે જ, તો તમારા જેવા અતિ વિયુદ્ધ બંનેલામાં સદા એક રૂપ થઈને રહેનારનું તો કહેવું જ શું? (અર્થાત્ જે ભક્તો ઉપર તમારો દૃષ્ટિપાત થાય તેને પણ ઉચ્ચભાવનું દાન થાય, તો તમારામાં અત્યંત સ્નેહ સ્થાપન કરનાર ભગવદીઓને તો તમારા જેવું જ સુખ પ્રાપ્ત થાય એ નિઃસંદેહ છે.

(દૃષ્ટાન્ત-તબ તા દિગતે વે લોક
સુખ સંપત્તિ ન ત્યજે
સુન સૂર સખનદી યદ્ ગતિ,
એ હરિ ચરન ભજે.
(જન્માદમીની વધાઈ).

(૨૬૯) અરે હું પણ તમારા નેત્રકટાક્ષ વડે જ મારા પુરુષ-લક્ષણ-ભાવને પ્રાપ્ત કરું છું. બીજી કોઈરીતે નહિ. આથી વધારે ખરેખર વીજળી શું કહી શકાય?

(૨૭૦) તમારાં નેત્રકટાક્ષ વડે કરીને એમ થાય (અર્થાત્ મારામાં પુરુષ-લક્ષણ-ભાવની સ્મૃતિ થતાં જ તમારાં નેત્રો, મારા મનમાં મારી દૃષ્ટિ સમક્ષ-આવીને ખડાં થાય છે, એટલે કે હવે હું તમને કહી પણ ભૂલીશ નહીં.)

(૨૭૧) માટે, હે અબળાઓ, હવે તમે મજબૂત બન્યો, કેમકે કમલોના સમૂહનો સંકોચ દૂર કરનાર, (કમલોને વિકસાવનાર) આ સૂર્ય સામે જ દેખાય છે.

(૨૭૨) આમ પોતે પોતાના પ્રાણેશનાં વચન, પ્રગટ થતાં હર્ષપૂર્વક તે સાંભળતાં, ભવિષ્યમાં પ્રેષકનો અંગસંગ થશે, એવો વિશેષ નિશ્ચય થતાં, અહીં (તેમના હૃદયમાં) હર્ષના સાગરો પ્રગટ થયા પરંતુ, રેતીના કોટ સાથે જળ ભળી ભય તેમ, ગૃહ્યમનની (ઘેર જવાની) વાત સાંભળતાં તે અદ્રશ્ય બની ગયાં. (ભવિષ્યની આશાઓથી હર્ષ થયે).

(૨૭૩) જેમના પ્રતિભાવ જ એમનો (ગોપીઓનો) સર્વવિરમારક બની ગયા છે તે (પ્રભુ) સામે જ ભિભેલા છતાં તેઓ ઘેર કેમ જઈ શકે?

(૨૭૪) સામાન્યતા: રજુરંગ-વિદાસ-મુખ અખતરધારી મહા શૂરવીરો પણ પોતાની સામેનો દરેક પોદ્ધો શાંત થતાં, (અર્થાત્ શાંત કરી દીધા પછી) પોતાને ઘેર ભય છે, એવી રીતે જ તે સુકટિવાળી ગોપીઓ પણ ભય છે.

(૨૭૫) એ શૂરવીરો જેમ વીરરસના પ્રબલ અભ્યુથી, અન્ય રસોને વીસરી જઈને પુનઃ વાગે પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી તેને માટે આતુર ન હોવું તેવું જ આ ગોપીઓને બન્યું.

(૨૭૬) કોઈપણ પ્રકારે અને કોઈપણ સમયે તેમને નિજ અંગ-સંગ આપે (એમ વિચારતા) તેમને સમયથી ઇચ્છું પ્રાપ્ત કરીને, હર્ષ પામીને, તેમને (પ્રભુની) ઇચ્છાથી તેઓ સ્વગૃહે ગયાં.

(૨૭૭) હે, સખિ, એમના (પ્રભુના) વચનથી, આમિતિ થશે, એ જ્ઞાન થતાં એ વચન તેમને પ્રિય થઈ પડ્યું. તેથી પ્રભુની આજ્ઞાથી, (વચનથી, આમ આમીને) તેમનું ગૃહ્યમન પણ યોગ્ય જ છે. (તો ન બાત)

(૨૭૮) હે પ્રિય સખિ, હું તો એવું માનું છું કે આમાં-ઉપર પ્રસન્ન રહેા, અપ્રસન્ન રહેા એમ અગાઉ મસ્તક ઉપર અંબલિ કરી તેમને મહા દુઃખ, તે જ પ્રમાણે ઘેર જવાની વાત પણ હસ્ત ભડક્યા.

(૨૭૯) આ સમયે, ઘેર જવાનું કહ્યું છતાં જે આજે જ ભિભો છે. એટલે પ્રિયાઓ સત્વર હર્ષ પામી તેમ ન હોત તો કદાચ એથી ઊલટું યાત! વિષય પ્રિયતમના સાનિધ્યના પ્રભાવથી જ તેમની ઘેર જવાની બાળતમાં પણ તેમને નહિ.

(૨૮૦) પછી-શોધ જ સમયમાં, પ્રાણનાથની પ્રિયાઓ કુમારિકાઓ મોટી થઈને, નિર્દોષ બનીને, ભાગવાને આપેલાં વરદાનવાળી સુખને નિજ પ્રાણેશની સાથે વિહરવા લાગી.

(૨૮૧) [લીલા-પ્રસંગ પૂર્ણ] પ્રાય છે. વાર્તા કહેનાર સખી, શવણ કરનાર સખી પ્રતિ, પોતાની અભિલાષા દર્શાવતાં કહે છે કે:—] આપણું સ્વામિનીઓ, રસમયભૂમિવળાં યજુનાતટમાં, અથવા નિકુજમાં, કોઈ પ્રકારે, આપણી સંગે, પ્રભુ સાહિત પધારીને રમણ કરો અને એમની ચરણરજ સાથે આપણને રમણ પ્રાપ્ત થાઓ. [પોતાનું] દાસત્વ દર્શાવે છે. યુગલસ્વરૂપની ચરણરજની વાંછના કરે છે. બંને સંખિ બુદ્ધા બુદ્ધા જુથની હોઈને પોતપોતાના સ્વામિની બુદ્ધા હોઈને 'સ્વામિનીઓ' એમ કહ્યું છે.]

આજ આપણી માગણી છે. આથી વિશેષ સુદૂર માગણી બીજી શી હોઈ શકે? (અર્થાત્ આજ આપણું સર્વોત્કૃષ્ટ અભિપ્ત સુખ છે.)

(૨૮૨) આ પ્રમાણે, ચતુર્વિધ સુક્તિ પૃથક્તના પુરુષાર્થોનો ત્યાગ કરીને, શ્રીમદ્ગોપીજનચરણ-દાસત્વ નામક મહાપુરુષાર્થની પ્રાપ્તિ અર્થે, આ રસવંશસ્વે મ' કહ્યું છે.

આ નિર્ભલાભકિતરસનું સર્વસ્વ, અમારા આત્મા, પ્રાણ, ઇન્દ્રિયો અને હૃદય-પ્રદેશમાં સ્વયં નિરતર વિરાજે. અર્થાત્ મને આ રસનો સર્વપ્રકારે સતત અનુભવ થયા કરો.

(૨૮૩) આ પ્રમાણે, શ્રીમદ્ગોપીજનપદ્મચોના વહાલાની ચરણરજના અભિલાષી શ્રીવિકૃલે સ્વેલું "સર્વસ્વમ્" સંપૂર્ણ થયું.

"ઇતિ, શ્રીમદ્ગોપીજનવલ્લભચરણકમ્બ-સુખત્ત એજ જેનું ચરણ છે એવા શ્રી વિકૃલે ઘેરે સ્વેલું "રસ સર્વસ્વ" સમાપ્ત".

